

Munkhagen

Fornlämning Mariefred 21:1, Munkhagen 4, Mariefreds stad & socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning.

Nyare tid

Lars Norberg

Munkhagen

**Fornlämning Mariefred 21:1, Munkhagen 4, Mariefreds stad & socken,
Strängnäs kommun, Södermanlands län. Arkeologisk förundersökning.**

Nyare tid

Lars Norberg

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har under perioden 2015-08-10 – 2015-08-14 genomfört en arkeologisk förundersökning inom fornlämning Mariefred 21:1, Munkhagen 4, Mariefreds stad och socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Förundersökningen utfördes eftersom Svenska Hem i Bromma avser att uppföra ny bebyggelse inom fastigheten. Munkhagen 4 ligger norr om Rådhusstorget och relativt centralt i de norra delarna av Mariefreds gamla stadsområde. Förundersökningsområdet omfattade en yta om cirka 830 m² och de öppnade schakten uppgick till drygt 207 m².

Vid förundersökningen kunde det konstateras att fastigheten varit föremål för en relativt hög grad av urschaktning. Trots detta förekom kulturlager och konstruktioner inom två välvgränsade ytor. Kulturlagren uppgick ställvis till en tjocklek om drygt 0,9 meter och inom en av ytorna identifierades tre olika efter varandra följande bebyggelsefaser i form av huskonstruktioner. De tre byggnaderna, varav de två äldsta brunnit, omfattade ett tids spann från omkring sekelskiftet 1600 till slutet av 1800-talet då den yngsta byggnaden revs. Vidare påträffades ett dike, vilket eventuellt tillkommit under det sena 1500-talet. I anslutning till diket fanns rester efter ytterligare en husgrund som uppförts under slutet av 1600-talet. Bland fynden märks bland annat ett schackrutsmönstrat fat av holländska majolika, en årderbill/liten spade av järn samt ett kopparmynt från år 1671. Utöver det påträffades husgeråd i form av keramik av yngre rödgods och stengods samt en del arbetsredskap och verktyg.

Rapporten kan laddas ned via
www.sormlandsarkeologi.se

eller beställas från

Sörmlands Arkeologi AB
Tideliussgatan 37
118 69 Stockholm

mail@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
Kart- och ritmaterial: Lars Norberg
Omslagsfoto: Runstenen U692 på Oknö i Mälaren.

© Sörmlands Arkeologi AB
Nyköping 2016

Innehåll

Sammanfattning 2

Utgångspunkt 5

Tidigare undersökningar

Syfte & metod 5

Syfte

Metod

Topografi & kulturmiljö 6

Resultat 10

Schaktning

Handgrävning

Fyndmaterial

Dateringar

Arkeobotanisk analys

Utvärdering 17

Referenser 18

Arkiv

Administrativa uppgifter 19

Bilagor 20

Bilaga 1. Utdrag ur Fastighetskartan med öppnade schakt inom Munkhagen 4. Skala 1:200

Bilaga 2. Utdrag ur Fastighetskartan med öppnade schakt inom Munkhagen 4. Skala 1:100

Bilaga 3. Utdrag ur Fastighetskartan med öppnade schakt inom Munkhagen 4. Skala 1:100

Bilaga 4. ¹⁴C-analys

Bilaga 5. Fyndregister

Bilaga 6. Konserveringsrapporter av Max Jahrehorn, Oxider AB

Bilaga 7. Arkeobotanisk analys av Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult AB

Bilaga 8. Fotodokumentation

Figur 1. Utdrag ur Sverigekartan med undersökningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000.
Källa: Lantmäteriet.

Utgångspunkt

Sörmlands Arkeologi AB har under perioden 2015-08-10–2015-08-14 genomfört en arkeologisk förundersökning inom fornlämning Mariefred 21:1, Munkhagen 4, Mariefreds stad och socken, Strängnäs kommun, Södermanlands län (figur 1 & 3).

Förundersökningen utfördes eftersom Svenska Hem i Bromma avser att uppföra flerbostadshus, parkeringsplatser och förråd inom rubricerad fastighet. Munkhagen 4 ligger norr om Rådhusorget och relativt centralt i de norra delarna av Mariefreds gamla stadsområde. Förundersökningsområdet omfattade en yta om cirka 830 m² och de öppnade schakten uppgick till drygt 207 m².

Beslut i ärendet är fattat av länsstyrelsen i Södermanlands län (1st dnr 431-2027-2015) enligt 2 kap. 13 § i Kulturmiljölagen (1988:950). Ansvarig för kostnaden var Svenska Hem i Bromma AB.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Lars Norberg. Vid fältarbetet deltog även Patrik Gustafsson Gillbrand. Båda är verksamma som arkeologer vid Sörmlands Arkeologi AB.

Tidigare undersökningar

I Mariefred har ett flertal mindre arkeologiska undersökningar genomförts, företrädesvis i anslutning till klosterområdet och närliggande kvarter (Beronius Jörpeland 1993 m. fl.).

Inga arkeologiska insatser har tidigare genomförts inom fastigheten och undersökningar i tomtmark är överhuvudtaget relativt fåtaliga i Mariefred. Däremot har ett flertal undersökningar genom åren utförts i gatumark i samband med diverse ledningsdragningar (figur 4).

Vad gäller närliggande arkeologiska insatser utfördes år 1984 en undersökning inom den intilliggande fastigheten Munkhagen 3 (Lindh 1996). Här låg tidigare den så kallade Godtemplargården, vilken brann år 1983 (Mariefreds hembygdsförenings arkiv). Ett nytt hus uppfördes och inför byggnationen genomfördes en schaktningsövervakning av en mindre yta, vilken angränsade till Munkhagen 4 i norr (figur 4).

Resultaten från 1984 års undersökning visade på kulturlager belägna intill Långgatan, cirka 0,7 meter under dagens gatunivå. Lagret var endast cirka 0,2 meter tjockt och daterades genom fynden till 1700-talet. Slutsatsen drogs att platsen legat i utkanten av den dåtida stadsbebyggelsen, något som står i ett motsatsförhållande till både äldre kartor samt resultaten från den nu aktuella undersökningen. Tyvärr saknas delar av dokumentationsmaterialet, varför det är svårt att dra några detaljerade slutsatser av resultaten från Munkhagen 3.

Ett mer konkret resultat vad gäller närområdet kommer från en undersökning i den närbelägna Munkhagsgatan, där resultaten indikerade att gatan var betydligt smalare under 1600-talet (Persson 1991).

I samband med dragning av fjärrvärme i ett flertal centralt belägna gator genomfördes en förundersökning i form av schaktningsövervakning år 2013. Utförda ¹⁴C-analyser av ett flertal kontexter visade på relativt tidiga dateringar, varav ett par kunde föras till 1400-1500-tal med en hög noggrannhet. Resultaten från undersökningen tolkades som att marken nyttjats för trädgårdsodling och innefattat viss bebyggelse redan under senmedeltiden (Westberg 2013, s. 9f).

Syfte & metod

Syfte

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra förekomst av kulturlager, kulturlagers tjocklek samt förekomst och typ av anläggningar.

Vidare skulle eventuella lämningar dateras. Förundersökningen skulle även ligga till grund för en bedömning av fornlämningens status och potential.

Metod

Ytan täcktes av relativt omfattande mängder grus och stenkross, vilka tillsammans med fyllnadsmassor grävdes bort med maskin (figur 2). När rester efter bebyggelse i form av konstruktioner, kulturlager eller orörd marknivå (undergrund) framkom avbröts schaktningen varefter arbetet övergick till rensning för hand.

Inom två av schakten handgrävdes två ytor i syfte att undersöka underlagrande lämningar. Konstruktioner och lager undersöktes stratigrafiskt för hand ned till orörd marknivå och ett representativt urval av fynd samlades in.

Schakt och undersökta kontexter, som konstruktioner och kulturlager, dokumenterades med RTK GPS samt kompletterades med skalenliga ritningar för hand jämte beskrivningar i text. Tre profiluppmätningar genomfördes längs tre schaktpartier. Dokumentationen har använts vid framställning av planbilder och översiktskartor. Påträffade lämningar och fynd fotodokumenterades kontinuerligt med digitalkamera.

Merparten av de recenta fynden samt föremål från yngre och omrörda/utfyllda kontexter tillvaratogs ej. Ett urval fotograferades och beskrevs dock i syfte att karakterisera lager och konstruktioner. Tre föremål från förundersökningen har konserverats av Max Jahrehorn, Oxider AB (bilaga 6). Urvalet gjordes med utgångspunkt i föremålen daterande och karaktäriserande egenskaper.

Inget benmaterial insamlades vid förundersökningen. Istället artbestämdes och karakteriserades det begränsade djurbensmaterial som framkom i slutna kontexter översiktligt i samband med fältarbetet. Ett par jordprover insamlades för arkeobotanisk analys tillika ett antal ^{14}C -prover i form av djurben för daterande analys. ^{14}C -analysen utfördes av Ångströmlaboratoriet, medan den arkeobotaniska analysen genomfördes av Stefan Gustafsson vid Arkeologikonsult AB (bilaga 4 & 7).

Topografi & kulturmiljö

Strax söder om Mariefred ligger Gripsholms slott, en ursprungligen medeltida borganläggning som kan knytas till Bo Jonsson Grip och det sena 1300-talet (Schnell 1970, s. 23). Under senmedeltid innehades borgen av Sten Sture d:ä, vilken år 1493 donerade mark till Kartusianerorden. Klostret döptes till Monasterium Pacis Mariae, vilket också gav staden sitt namn (ibid. s. 29ff & s. 52). Klostret var det sista som etablerades i Sverige innan reformationen och ett av de första som indrogs till Kronan (Clemenson 1989, s. 7). Dendro-dateringar från rustbädden till klostrets grundmurar visar att åtminstone delar av anläggningen uppfördes efter åren 1507-1509 och att begränsningsmuren började byggas först år 1514. Rivningen i samband med reformationen tycks ha varit grundlig, vilket tolkats som att tegel och annat byggmaterial återanvändes i samband med Gustav Vasas ombyggnad av Gripsholms slott (Beronius-Jörpeland 1993, s. 28). Det är inte heller

otänkbart att byggmaterial i form av till exempel tegel återanvändes i samband med byggnationen av Mariefreds kyrka (se nedan).

En bebyggelse kan naturligtvis ha vuxit fram redan i anslutning till klostret, vilket förmodligen hade behov av till exempel specialiserade hantverkare. De arkeologiska beläggen för detta är dock för närvarande närmast obefintliga. Just hantverkare bör det även funnits behov av i samband med utbyggnaden av Gripsholm under 1500-talet. Det skulle i så fall kunna betyda att etableringen av en mindre tätortsbebyggelse istället ska knytas till Gustav Vasas maktövertagande. Det ena utesluter naturligtvis inte det andra.

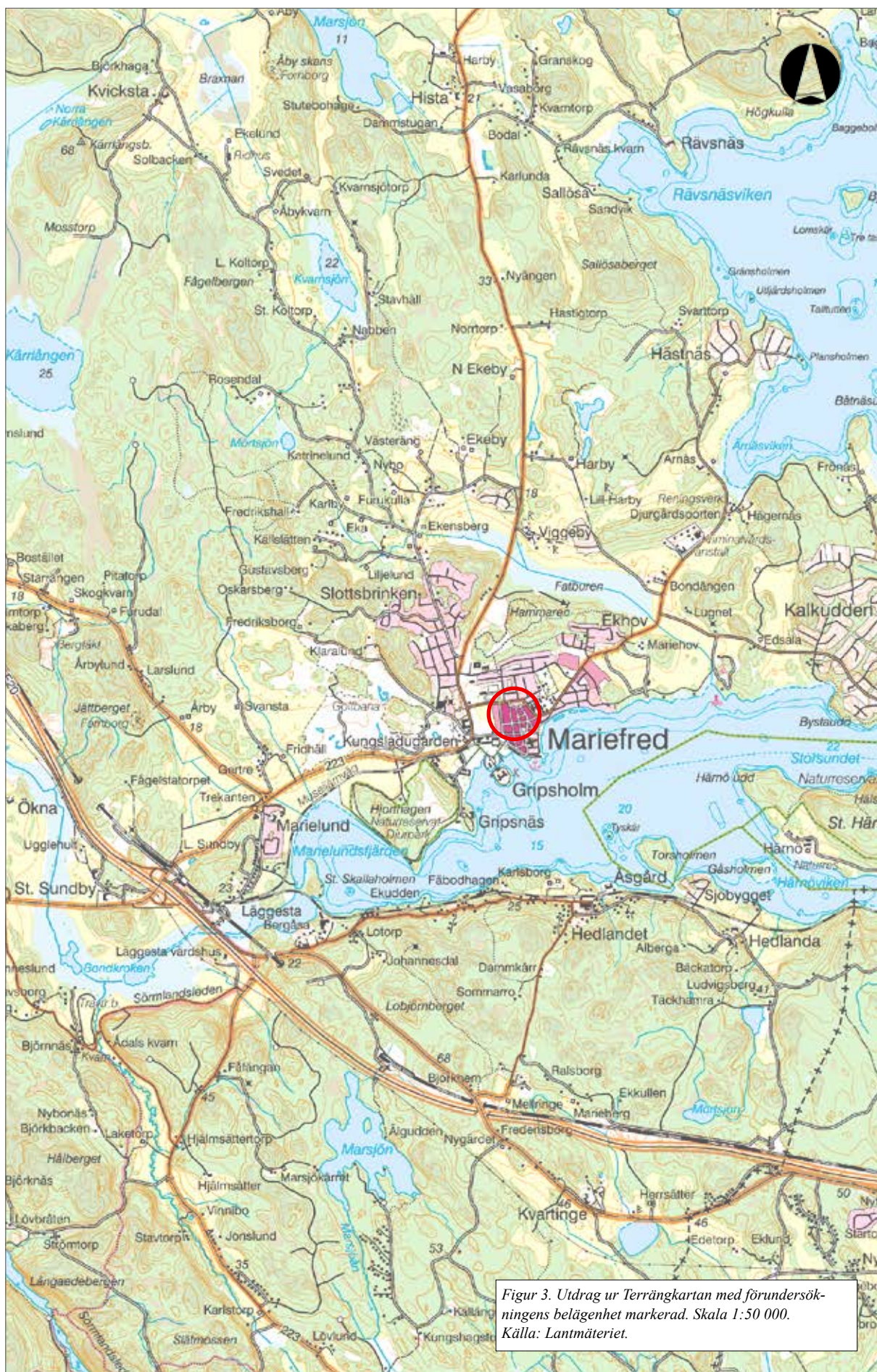
År 1605 utfärdade hertig Karl stadsprivilegier för Mariefred, vilket medför att platsen även dessförinnan bör ha hyst någon form av tätortsbebyggelse, kanske i form av en handelsplats (Ahlberg 2005, s. 501). Detta indikeras också av att hertigen gav orten vissa privilegier redan under 1590-talet (Schnell 1970, s. 52).

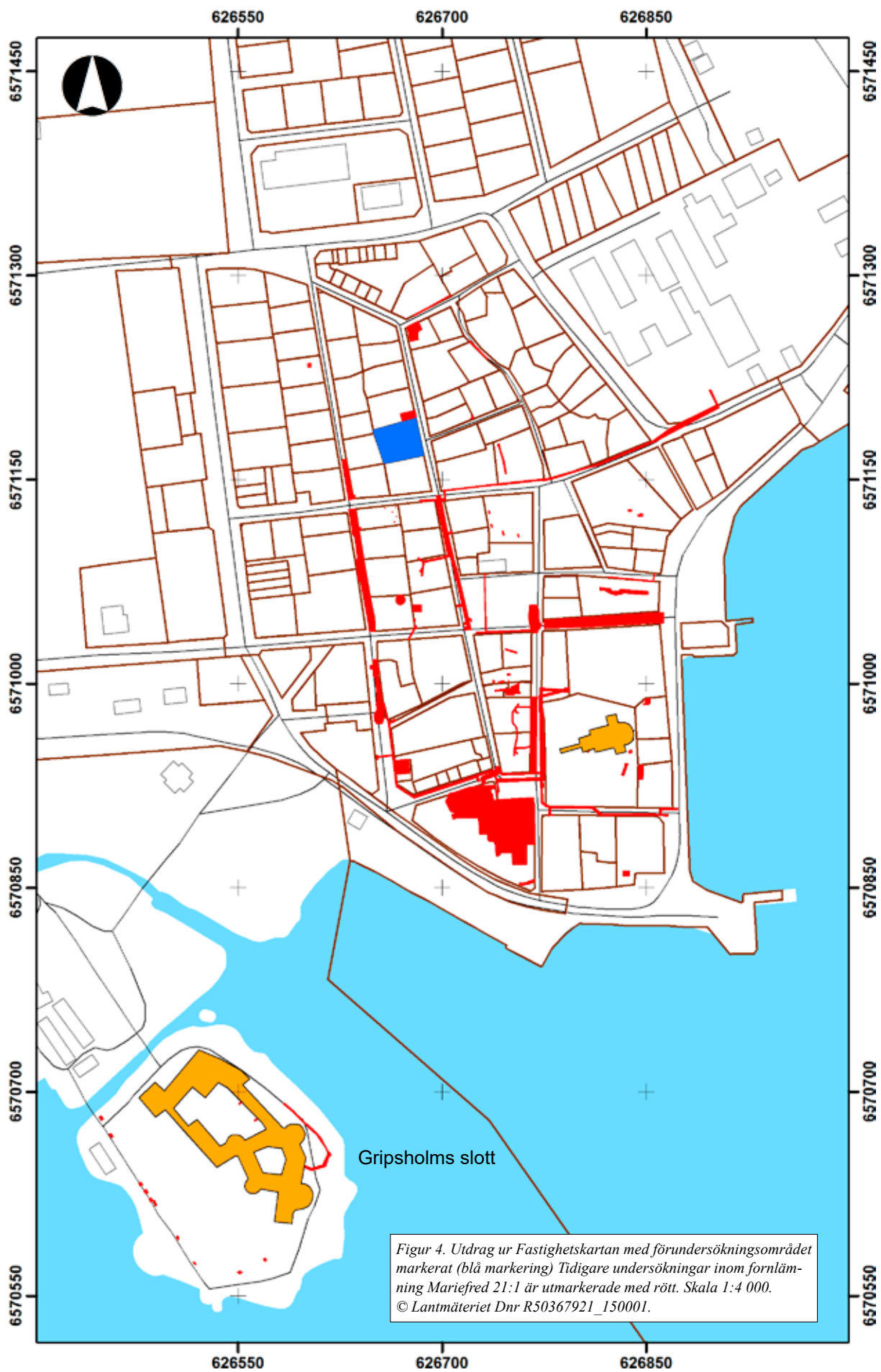
Under 1600-talet drabbades orten av tre bränder, varav den första på 1630-talet. Troligen brann det igen på 1640-talet och år 1682 förstördes i stort sett hela staden i den mest omfattande branden (Gustafsson 1997, s. 13, Schnell 1970, s. 56ff). Uppgifter visar också att även kyrkan, som uppfördes under åren 1621-1624, skadades svårt vid det tillfället (Westlund 1945, s. 10).

Utöver det kartmaterial som kan dateras till 1700-talet (Situations Carta år 1759 & akt nr 04-mar-8 år 1799),

Figur 2. Förundersökningsområdet före schaktning fotograferat mot ostnordost. Fastigheten utgjordes av en parkeringsyta vilken hårdgjorts med grus och fyllnadsmassor. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 5. Delar av grunden till HG1 fotograferad mot sydväst. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 6. Delar av grunden till HG2 fotograferad mot norr. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 7. Delar av grunden till HG4 fotograferad mot söder. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

finns en äldre karta som troligen upprättades strax efter 1682 års brand. Gatu- och tomtstrukturen avspeglar i stora drag de senare kartorna, men numreringen av tomterna är annorlunda. Munkhagen 4 motsvaras av nummer 49 enligt 1682 års karta. Vidare visar kartan att dagens rådhusorg flyttats från sin tidigare belägenhet i anslutning till Kyrkoplan (Gustafson 1997, s. 15f).

Resultat

Schaktning

Inledningsvis öppnades **schakt 1**, vilket var drygt 28 meter långt, 1,6-6 meter brett samt grävdes till ett djup om 0,5-1,5 meter (figur 8).

Längst i öster, under ett 0,4-0,5 meter tjockt lager av grus och stenkross, påträffades en relativt tät, cirka 4,2 x 2,2 meter stor stenpackning bestående av kantiga och rundade stenar, cirka 0,2-0,5 meter stora (**HG1**). Stenpackningen framstod som närmast rektangulär och längs dess södra långsida syntes delar av en syllstensrad (figur 5 & bilaga 2).

I stenpackningen framkom rensfynd i form av bland annat skaff till kritpipor, porslin, skärvor av dekorerat och odekorerat yngre rödgods av 1700- och 1800-talskaraktär samt skärvor av stengods från seltserflaskor. Bland fynden fanns även enstaka yngre rödgodsskärvor av 1600-talstyp. Utöver det framkom modernt och äldre fönsterglas, buteljglas samt enstaka djurben från får/get, gris, ko och fjäderfä samt en del fiskben. Västerut avtog stenpackningen där den var skadad av ett äldre frischakt, samt av vatten- och avloppsledningar i väster och söder (figur 5 & bilaga 1).

Ytterligare drygt 2,5 meter väster om **HG1** påträffades rester av en betongkällare (**HG5**), vilken kunde kopplas till det nämnda frischaktet. Ytan var mycket svårtillgänglig på grund av den kraftigt armerade betongen samt rikliga mängder rivningsmassor i form av tegel och större lösa betongstycken. Källaren kunde följas i drygt 9 meter inom schaktet varefter den västra källarväggen lokaliserades. Därefter avtog rivningsmassorna och ytan kunde nedschaktas till orörd marknivå, vilken bestod av gråblå lera (undergrund). Med ledning av källarens karaktär bör byggnaden ha uppförts någon gång under mitten av 1900-talet.

Drygt 4 meter väster om **HG5** påträffades en enkel ram av närmast rätblockiga syllstenar, cirka 0,9 x 0,7 x 0,6 meter stora (**HG2**). Stenarna var hårt tuktade och i några noterades borrhål (figur 6). I massorna och i anslutning till husgrunden påträffades porslin, modernt fönsterglas, järnspik, ett modernt hänglås, en tvåöring från 1953, (Gustav VI Adolf), samt delar av en lek-sakspade av plast. Husgrunden utgör resterna av en

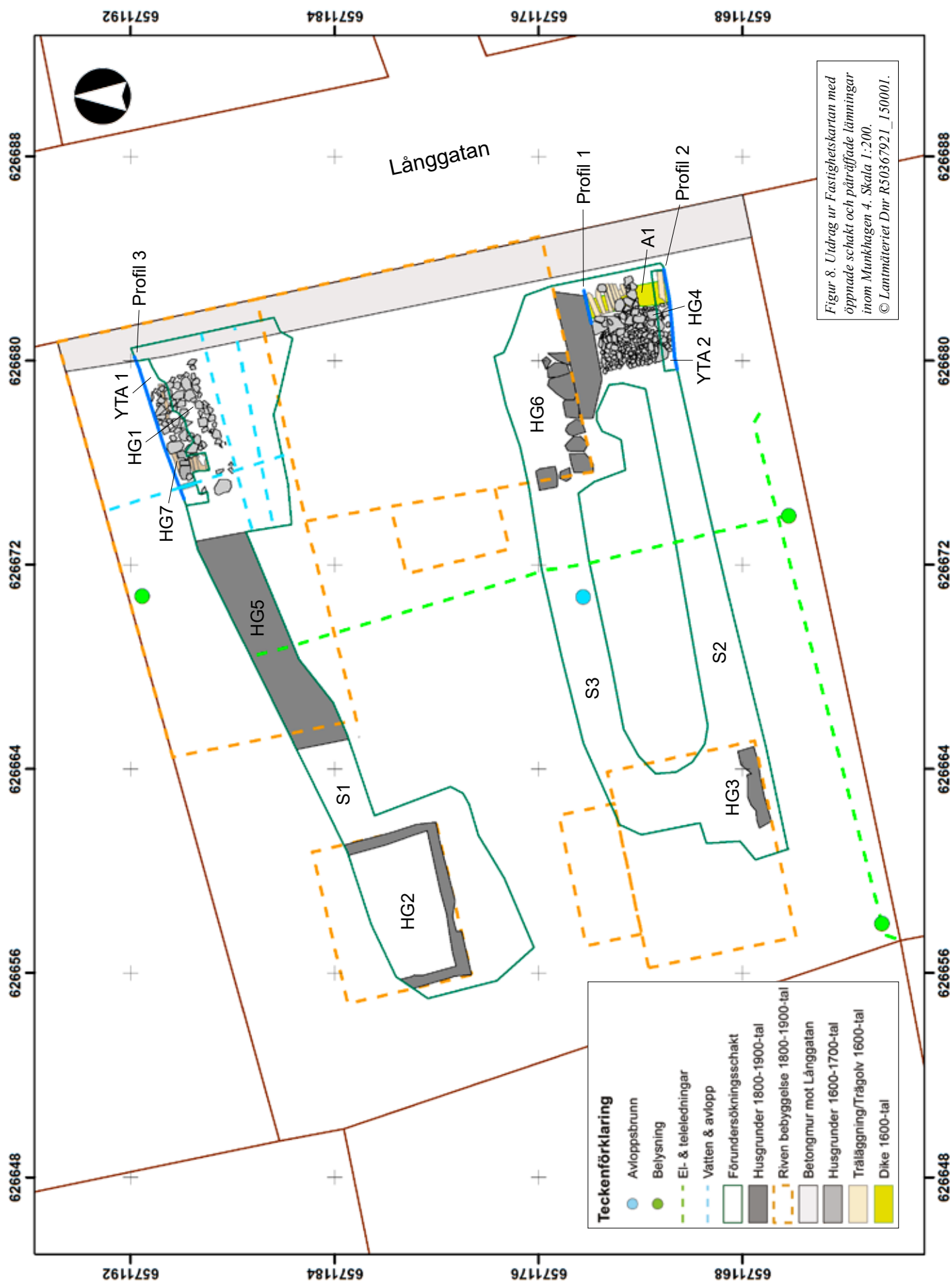
uthusbyggnad som kan identifieras på 1916 års stadsplan och som revs någon gång efter 1950 (Mariefreds hembygdsförenings arkiv).

Därefter öppnades **schakt 2** vilket var cirka 23 meter långt och upptill 1,6 meter brett (figur 8). I syfte att nå undergrunden grävdes schaktet ställvis till ett djup om cirka 2 meter. Det stora schaktdjupet orsakades av att den ursprungliga markytan sluttade svagt åt sydväst, men också av att de centrala delarna schaktats ur och återfyllts med omrörda massor i modern tid. Längst i väster identifierades en 3 x 0,6 meter stor del av ett tegelgolv, vilket lagts direkt på undergrunden (lera). Tegelgolvet kan knytas till ett bostadshus (**HG3**) identifierbart på 1916 års stadsplan (Mariefreds hembygdsförenings arkiv). Det är oklart när huset revs. Inga andra spår av byggnaden kunde identifieras.

Längst i öster, nära Långgatan, påträffades ytterligare en tät, cirka 2,8 x 2,0 meter stor stenpackning innehållande 0,2-0,3 meter stora rundade och kantiga stenar, samt resterna av en syllstensrad (**HG4**), vilken bestod av cirka 0,5-0,6 meter stora stenar (figur 7). Stenarna i syllen överlagrade delvis en nedgrävning (A1), vilken överdäckats med delvis bevarade träplankor. Nedgrävningen tolkades som ett dike, vilket löpt parallellt med Långgatans sträckning (bilaga 3 & 8). I anslutning till **HG4** framkom ett liknande fyndmaterial som vid **HG1**, det vill säga skaff till kritpipor, porslin, skärvor av dekorerat och odekorerat yngre rödgods av 1700- och 1800-talskaraktär, samt enstaka rödgodsskärvor av 1600-talstyp. Utöver det påträffades också modernt och äldre fönsterglas, buteljglas, samt rikliga mängder handsmidd järnspik och en arbetsyxa av järn. Därtill påträffades ett skospänne och ett matbestick i form av en gaffel. Utöver det identifierades ett djurbensmaterial från ko, får/get, gris, och fågel och fisk.

HG4 var skadad genom att den västra delen avgrävts vid tidigare markarbeten. I och med att schakt 2 vidgades norrut och sammanbands med schakt 3, konstaterades även att **HG4** skadats i och med byggnation av en större byggnad, vilken troligen uppfördes kring förra sekelskiftet (**HG6**). Byggnaden är identifierbar på 1916 års stadsplan och utgör resterna efter den så kallade *Konsumgården* (Mariefreds hembygdsförenings arkiv). Grunden utgjordes av upptill meterstora, kantiga och grovt tuktade gråstensblock, vilka var nedgrävda i undergrunden (bilaga 8). Direkt norr om **HG4** påträffades också delar av en plan, drygt 5 meter lång och 1 meter stor betongsula som gjutits intill resterna av grundläggningen till den rivna Konsumgården.

Schakt 3 grävdes därefter parallellt med schakt 2 och ned till orörd marknivå utan att ytterligare rester efter äldre bebyggelse framkom. I samtliga schakt påträffades dock såväl nedgrävda elledningar samt äldre och yngre VA-ledningar av både järn- och betongrör (figur 8 & bilaga 1).

Handgrävning

Efter rensning och dokumentation av HG1 öppnades **Yta 1** som var cirka 6 meter lång, 0,5-1,0 meter bred och upptill 0,8 meter djup (figur 8, 9 & bilaga 2, 3).

Det kunde då konstateras att HG1 (**L8**) vilade på ett sandigt och lerigt lager (**L7**), vilket lagts ut som ett fyllnadslager inför byggnadens uppförande. Lagret täckte resterna av en äldre bränd byggnad (HG7). HG7 utgjordes av ett raseringslager (**L6**) och ett välbevarat, men fullständigt förkolnat plankgolv, samt en delvis bevarad stenläggning av tuktade kalkstensplattor (**L5**). I brandresterna fanns ett relativt rikligt och till karaktären homogent fyndmaterial av 1600-talskeramik i form av dekorerat yngre rödgods och enstaka kritpipsskaft. Vidare påträffades bland annat ett par hästskor samt handsmidd järnspik. HG7 vilade på ett 0,2-0,3 meter tjockt utfyllnadslager av brungrå sand, inslag av kolbitar och sot (**L4**). Inga delar av själva grundläggningen framkom här, men i fyllnadslagret under plankgolvet påträffades ett kopparmynt präglat år 1671.

Därefter följde ett sandigt lager innehållande mycket kalkbruk och relativt rikliga mängder av delvis brandskadad och fragmenterad tegelsten (**L3**). Lagret tolkades som en rasering efter ytterligare en bränd och raserad byggnad (**HG8**). Bland fynden märks en årderbill/spade av järn, ytterligare skärvor av dekorerat yngre rödgods av 1600-talskaraktär samt ett fåtal kritpipsskaft. Under detta fanns ytterligare en sandig och lerig utfyllnad med inslag av enstaka kolbitar (**L2**). Därunder vidtog undergrunden, vilken bestod av lera (**L1**).

Efter rensning och dokumentation av HG4 öppnades **Yta 2** för hand genom husgrunden. Ytan var cirka 4 meter lång, 0,5 meter bred och 0,6 meter djup (figur 8, 10 & bilaga 2, 3).

I anslutning till HG4 (**L6 & L5**) iaktogs inga underlagrande huskonstruktioner. Däremot dokumenterades det tidigare nämnda diket (A1), vilket var stratigrafiskt äldre än husgrunden och skiljdes från denna av ett lerigt fyllnadslager (**L4**). I anslutning till husgrunden och i fyllnadslagret fanns bland annat stengods från seltserflaskor och yngre rödgods av 1600-1700-talstyp. Därtill påträffades ett horn från en råbock. I diket (**L2**), som var överdäckt med delvis bevarade träplankor (**L3**), påträffades keramik i form av dekorerat yngre rödgods av 1600-talskaraktär, ett fragmenterat fat av majolika, samt två ovanliga nätsänken av bränd lera (figur 11).

Fyndmaterial

Sammanlagt har 93 fyndposter registrerats (bilaga 5). Den största andelen utgörs av keramik där några av posterna innefattar vingtegel, pott- och golvkakel, fragment av kritpipor, samt ett par nätsänken av keramiskt material.

I anslutning till husgrunderna påträffades både äldre och yngre planglas från fönsterrutor, både färglösa och gröna. Här påträffades även handblåst buteljglas från vin- och ölflaskor. Utöver detta har ett par brynen av skiffer respektive sandsten registrerats.

Djurbenen, som bestod av delar från nöt, svin, får/get samt fjäderfä, tolkades som matavfall och rester efter slakt. Utöver det identifierades också ett helt horn från en råbock med bevarad rosenkrans, vilket tillvaratogs.

Keramik

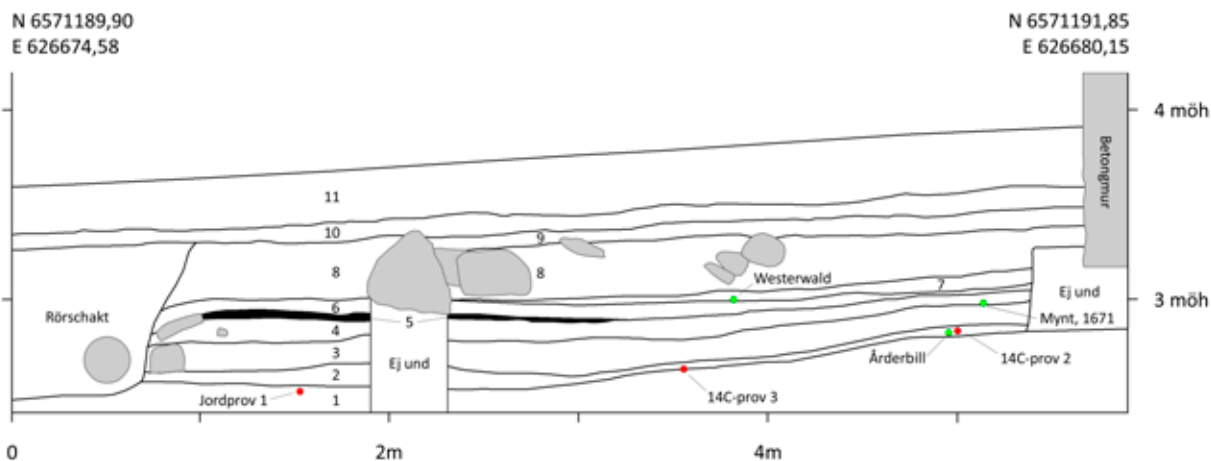
Ytligt i de bägge husgrunderna HG1 och HG4 påträffades vid rensning ett blandat fyndmaterial. Här samsades relativt modernt porslin med skärvor av ljusgrått stengods med högblank glasyr (figur 11). Godsväggarna på de senare är relativt kraftiga och insidan uppvisar markerade drejrande. Skärvorna kommer från flaskor eller krus för mineralvatten, så kallade seltserkrus (F43, 44, 60, 72 & 73). Mineralvatten importerades till Sverige i relativt stor omfattning mellan cirka 1750-1860 från hälsobrunnar som Karlsbaden eller Nassau i Tyskland. De flesta krus försågs med en stämpel som talade om vilken brunn vattnet kom ifrån (www.mineralwasserkruege.homepage.t-online.de/).

I de omrörda massorna fanns också rödgods från framförallt 1700- och 1800-talet. I HG1 påträffades också någon enstaka skärva 1600-talskeramik. Vidare fanns ett fåtal små skärvor kinesiskt porslin med blå dekor på vit botten, samt enstaka skärvor vit fajans.

I de slutna kontexterna, det vill säga i de handgrävda lagren inom Yta 1 & 2, var keramiken till typ och form kronologiskt mer enhetlig. Direkt under HG1, i ett lager (**L7**) som påförts över brandresterna från 1682 års brand, påträffades till exempel en skärva stengods av westerwaldtyp dekorerad med ett formpressat blomstermotiv i grått lagt på en koboltblå bakgrund (F19, figur 12). En liten skärva av liknande karaktär påträffades även i anslutning till HG4 (F74).

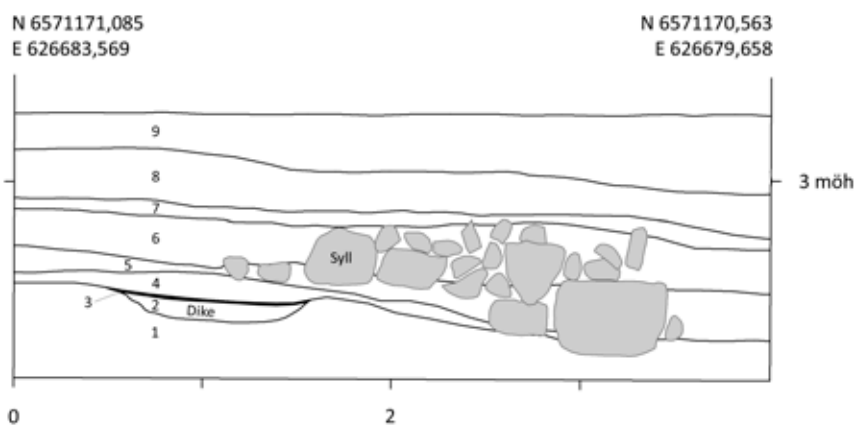
F19 kommer från ett krus och är, med utgångspunkt i motivet och den skarpt blå färgnyansen, av relativt sen typ, det vill säga tidigt 1700-tal (jfr Johansson 2013, s. 46f). Stengodskannor från Westerwald och andra orter i Tyskland blev populära i Sverige mot slutet av 1500-talet, men undersökningar i Storkyrkobrinken och Mynttorget i Stockholm visar på en ökad import av just westerwaldgods under 1600-talet (Johansson 2012, s. 100). Importen fortsatte dock även därefter och just den här skärvan hör till produktionens senare delar.

	Yta 1	Yta 2
Kulturlager under under nuvarande markyta	0,3 m	0,2-0,4 m
Kulturlager tjocklek	0,9 m	0,8-0,9 m
Undergrund under nuvarande markyta	1,1-1,2 m	0,9-1,2 m

Figur 9. Profil 3, mot norr. Skala 1:40.

11. Grus & stenkross (parkeringsyta).
10. Gröngrått lager av smulig slagg & sand.
9. Ljusgrått lerigt lager.
8. Gråbrun sand med enstaka tegelstenar & -kross. Cirka 0,2-0,7 meter stora stenar. Blandat fyndmaterial (1600-1900), i form av BII:4, seltserkrus, porslin & fajans, fönster- & buteljglas, kritpipor & järnspik (rasering, HG1).
7. Ljusgrå lera med inslag av ljusgrå sand. En skärva Westerwaldkeramik (F19).
6. Svartgrå, sotig sand med inslag av aska. Rikligt med keramik (BII:4), varav flera var hårt sekundärbrända. Djurben (rasering, HG7).
5. Fullständigt förkolnat trägolv med ställvis bevarade plankor i läge. Delar av ett hårt bränt golv av huggna kalkstensplattor. Rikligt med keramik (BII:4), varav ett flertal skärvor var hårt sekundärbrända. Rikligt med spik, samt enstaka kritpipsskaf & djurben (HG7).
4. Brungrå sand, inslag av kolbitar & sot. Ett mynt (F21), Karl XI, år 1671 (fyllnadslager, HG7).
3. Sandigt lager med en hög koncentration av, kalkbruk, tegelsten & -kross, enstaka djurben, kritpipsskaf samt keramikskärvor (BII:4), varav ett några hårt sekundärbrända (rasering, HG8).
2. Brungrått, sandigt & lerigt lager med inslag av enstaka kolbitar. Ärderbill/spade (F88, fyllnadslager, HG8).
1. Ljust gråblå lera (undergrund). I ytan infiltration av kolpartiklar. Enstaka tegelfragment, djurben & enstaka keramikskärvor (BII:4) påträffades ytligt. Jordprov 1.

Figur 10. Profil 2, mot söder. Skala 1:40.

9. Grus & stenkross (parkeringsyta).
8. Grått sandigt lager, rikliga mängder kalkbruk & tegelkross (rasering).
7. Ljusgrå sand (utfyllnad).
6. Mörkgrå sand, 0,1-0,6 meter stora stenar (rasering, HG4).
5. Brun silt innehållande rikligt med träflis (fyllnadslager, HG4).
4. Fyllnadslager av ljusgrå lera.
3. Obrända, delvis bevarade träplankor (överdäckning, dike, A1).
2. Gråbrun sandig fyllning med hög koncentration av träflis. Jordprov 2 (dike, A1).
1. Ljust gråblå lera (undergrund).

Figur 11. Till vänster delar av selteserflaskor av stengods (F72 & F73). I mitten två sänken (F70 & F71) och därunder ett bryne (F82). Till höger ett rörskaft till en trefots-gryta av yngre rödgods (F81). Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 12. Stengods av westerwaldtyp med pressat blomstermotiv (F19). Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 13. Fat av schackrutsmönstrad majolika, holländskt ursprung (F83). Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 14. Undersidan av det schackruts-
mönstrade fatet (F83). Foto: Lars Norberg
2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 15. Fat av yngre rödgods dekorerat
med mörkgrön rand och växtmotiv av gul
piplera (F5). Foto: Lars Norberg 2015,
Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 16. Skärvor från sekundärbrända fat
av yngre rödgods dekorerat med gul piplera
(F15 & F18) . Foto: Lars Norberg 2015,
Sörmlands Arkeologi AB.

Ytligt i diket intill HG4 påträffades också flera skär-
vor av ett schackrutsmönstrat fat av holländsk majolika
(F83, figur 13 & 14). Majolika är ett lergods med tenn-
glaserad framsida och blyglaserad baksida. Skillnaden
brukar förklaras med att tenn var dyrare, varför den bil-
ligare blyglasyren användes till baksidan som ju ändå
inte syntes.

Under 1500-talet spred sig majolikaproduktionen från
Italien till Frankrike, södra Tyskland och Schweiz.
Flera av verkstäderna flyttade så småningom till
Nederländerna med nya motiv som följd. Åren 1560-
1660 framställde verkstäder här schackrutsmönstrade
fat, så kallad *schaakbord decor*, som inspirerats av
1500-talets italienska design (Lassen 1969, s. 31). Fatet
från Munkhagen tillverkades troligen någon gång mel-
lan 1575 och 1625 (Johansson, 2015-08-24).

Vad gäller 1600-talskeramiken från de äldre hus-
lämningarna inom Yta 1 (HG7 & HG8) var flera fat
utformade med sammansatta mönster i form vitgula
cirkelränder och abstrakta växtmotiv av piplera på röd
eller grön botten (figur 15). Ett antal skärvor var därtill
helt sekundärbrända och sintrade, medan vissa uppvi-
sade brandskador på ena sidan (figur 16). Vad gäller
kärlyper dominerar faten och därefter grytor. I mate-
rialet finns även några skålar. I HG7 (L4) påträffades
en liten mynningsskärva vilken troligen härrör från ett
litet dryckeskärl (F14). Möjligen är det här fråga om en
bägare på fot, i form av ett snapsglas. Ett snarlikt fynd
finns från kvarteret Svalan i Stockholm och fasdatera-
des där till 1580-1640 (Johansson 2006, s. 103 & figur
109). Skärvan har en in- och utvändig vitlereengobe
och en grönfärgad blyglasyr.

Metaller

Bland metallerna finns föremål av järn i form ett par
hästskor (F91, 92), en årderbill eller liten spade (F88
& bilaga 6) och en arbetsyxa (F67). Det sistnämnda
föremålet påträffades i HG4, medan de övriga fram-
kom i HG7 och HG8. Utöver det framkom några mer
svårbestämda och svårt korroderade järnföremål i form
av ett kisthandtag (F19) samt ett par möjliga spett eller

hackor (F89 & 90). Vidare påträffades i HG4 ett matbe-
stick i form av en gaffel av järn med ett handtag av ben
(F65 & bilaga 6). I anslutning till husgrunderna påträff-
ades också stora mängder handsmidd järnspik, vilken
ej tillvaratogs.

Därtill hittades två kopparmynt, varav det ena var från
modern tid (F86). Det äldre myntet påträffades i anslut-
ning till HG7 och utgörs av ett 1/6 öres kopparmynt
präglat år 1671 under Karl XI's regering (F21 & bilaga
6). I HG4 framkom en del av en kam samt ett sko-
spänne, bägge av kopparlegering (F69 & 85), medan
det i HG7 påträffades en liten nålförsedd bronskedja
(F20). Kedjan har troligen hört till en pincené, det vill
säga en typ av glasögon som kläms fast över näsryg-
gen, för att sedan fästas med en kedja eller ett snöre i
klädedräkten.

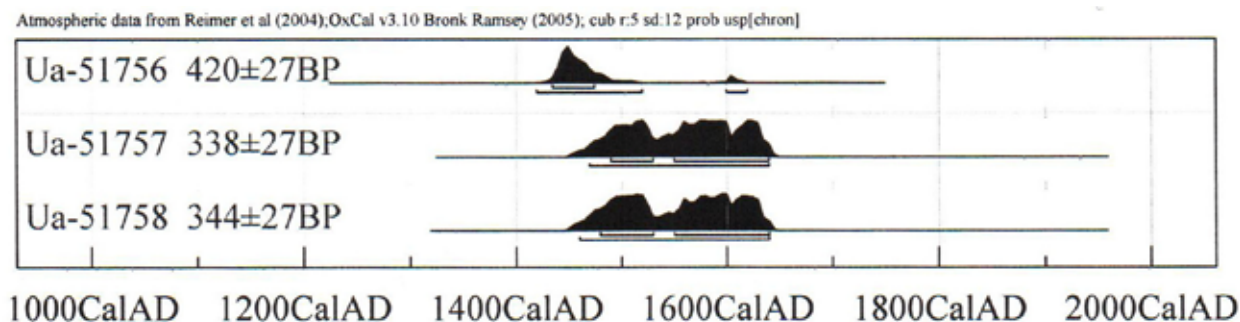
Dateringar

Tre ^{14}C -prover analyserades vid förundersökningen
(figur 17). Samtliga analyser utfördes på obränt djurben
(bilaga 4). **Prov 1** (Ua-51756) insamlades inom Yta 2, i
botten av diket (A1) beläget i anslutning till HG4. **Prov 2**
(Ua-51757) togs i fyllnadslagret (L2) som lags ut
inför byggnationen av HG8, medan **Prov 3** (Ua-51758)
togs i skiljet mellan L2 och undergrunden (L1).

Prov 1 gav en datering till 1420-1620 AD (2σ). Inter-
vallet gav dock två separerade toppar varav den yngsta
omfattar 20 år eller om 5,2 procent. Om sannolikhe-
ten minskas till 90,2 procent kan provet inskränkas
till 1420-1520 AD. Sett till ett intervall om 1σ infaller
dateringen till intervallet 1435-1475 AD.

Prov 2 och **3** gav relativt likvärdiga dateringar med
små avvikelser sinsemellan. Det stratigrafiskt yngsta
prov 2 daterades till 1470-1640 AD (2σ), medan Prov
3 från undergrunden daterades till 1460-1640 AD (2σ).

Det mer avgränsade intervallet var dock brett och upp-
delat och därmed svårtolkat för bägge proverna. Med
en sannolikhet om 40-50 procent infaller båda proverna
någon gång mellan 1550-1640 AD.

Figur 17. Resultat av ^{14}C -analys. Värdena anges med ett kalibrerat intervall om 1σ AD (68,2%) respektive 2σ AD (95,4%).

Arkeobotanisk analys

Det övergripande syftet med analysen var att studera markanvändningen i området (bilaga 7). Mer specifikt riktades frågorna in på hur den ursprungliga markytan använts innan den äldsta bebyggelsen anlades. För att uppnå detta analyserades **Prov 1** som insamlades i undergrunden, straxt under HG8 (Yta 1). I syfte att karakterisera den bebyggda miljön analyserade även ett **Prov 2** från diket (A1).

I **Prov 1** fanns överhuvudtaget inget spårbart växtmakrofossil. Inte heller fanns det några andra rester av nedbrytbart material i form av till exempel trä, strån eller växtfibrer. Det här kan tolkas som att lagret varit så pass syresatt att nedbrytningen varit mycket omfattande. Därför kan inte heller några slutsatser dras om markytan varit föremål för odling innan stadsbebyggelsen tillkom.

Prov 2 innehöll en hög andel organiskt material med gott om fröer och gödsel. Halvgräs i form av starrväxter, tillsammans med kaveldun och tåg visar på en fuktig miljö. Inslag av andmat pekar också på att A1 tidvis varit vattenfyllt, något som förstärker tolkningen av anläggningens funktion.

Inget material i provet indikerade att man bedrivit trädgårdssodling i närområdet. Hallon är visserligen ätbara, men kan lika gärna ha plockats någon annanstans för att sedan konsumeras på plats. Vad gäller andra fynd av

ätbara växter finns även havtorn representerat i materialet. Den C-vitaminrika växten förekommer vilt längs med östersjökusten och utöver saft och marmelad från själva bären, kan skott och blad användas för färgning.

Utvärdering

Vid förundersökningen kunde det konstateras att fastigheten varit föremål för en relativt hög grad av urschaktning. Markpåverkan kan knytas till olika ingrepp i samband med ledningsdragningar och byggnationer under 1800- och 1900-talet. Det här gäller framförallt den halva av fastigheten som är orienterad mot Långatan (bilaga 1). Trots detta **förekom kultur-lager** och konstruktioner inom två välvgränsade ytor belägna i norr och söder i anslutning till gatumiljön (bilaga 1-3). Lämningarnas **status och potential** kunde härigenom dokumenteras på ett acceptabelt sätt.

Borträknat moderna fyllnadsmassor uppgick kulturlagren inom **Yta 1** till en **tjocklek om drygt 0,9 meter**, och ett tiotal separata lager av olika karaktär kunde urskiljas. Lagren med tillhörande konstruktioner representerade tre olika efter varandra följande bebyggelsefaser i form av huskonstruktioner. De tre identifierade byggnaderna, som med utgångspunkt i framförallt fyndmaterialet, har utgjorts av bostadshus, omfattar ett tidsspänn om cirka 300 år. Historiska uppgifter om bränder, föremålens

Figur 18. Långgatan fotograferad söderut år 1885. Till höger (röd pil) ansas låga torpliknande byggnader vilka tycks vara orienterade med långsidan mot gatan. Bebyggelsen motsvarar sannolikt förundersökningens HG1 och HG4 (B0:026, Mariefreds hembygdsföreings arkiv).

dateringar, stratigrafiska iakttagelser samt ¹⁴C-analyser ger följande tidslinje:

Sent 1500-tal/tidigt 1600-tal. HG8 uppförs.
1630-tal. HG8 brinner (uppgift om stadsbrand).
1630-1680-tal. HG7 uppförs (myntfynd, år 1671, F21).
År 1682. HG7 brinner (uppgift om stadsbrand).
1682-1700-tal. HG1 uppförs.
Sent 1800-tal. HG1 rivs (figur 18, dvs efter år 1885).

Även inom **Yta 2** återfanns **bevarade kulturlager** och tillhörande konstruktioner, om inte av samma komplexitet. **Lagertjockleken uppgick till mellan 0,8 och 0,9 meter** varur sex olika lager kunde urskiljas. Här noterades endast en bebyggelsefas i form av en huskonstruktion (HG4) med ett intilliggande och underlagrande dike (A1).

Diket var visserligen överdäckt med plankor, men bör med utgångspunkt i den arkeobotaniska analysen och den flora som identifierats, ha stått öppet, åtminstone periodvis. Det här gör i sin tur dateringen problematisk eftersom det ¹⁴C-daterade benet kan ha hamnat i diket i ett senare skede. Sett till fyndmaterialet bör det dock åtminstone vara samtida med det äldsta skedet inom Yta 1, det vill säga **sent 1500-tal/tidigt 1600-tal.** HG4 var väl anpassad till diket som i sin tur löpte parallellt med Långgatan. Dispositionen av de olika konstruktionerna utgör ett exempel på den tidiga planeringen av ett stadskvarter i Mariefred och ger en övergripande indikation om stadsplanens datering.

HG4 kunde inte dateras med samma upplösning som byggnadslämningarna inom Yta 1. Inom Yta 2 syntes inga tecken på bränder, vilket kan betyda att byggnaden uppförts efter 1682 års brand. Inom HG4 noterades även mindre mängder keramik av 1600-talstyp, vilket understryker att HG4 troligen uppfördes under **det sena 1600-talet**. Precis som i fallet med HG1 kvarstod HG4 till det sena 1800-talet (figur 18). Under det tidskedet, och senast kring sekelskiftet 1900, revs den äldre bebyggelsen till förmån för den så kallade *Konsumgården* som dominerade kvarteret under första halvan av 1900-talet. Därefter bebyggdes fastigheten ytterligare, bland annat med en större byggnad försedd med källare av betong, för att slutligen ställas om helt till parkeringsyta under 1960-70-talet (figur 19).

Fastighetens västra halva tycks inte ha tagits i anspråk för bebyggelse förrän under 1800- och 1900-talet, vilket syntes i form av de bebyggelserester som dokumenterades här (HG2 & 3). Här noterades inte samma grad av urschaktning, istället hade stora mängder massor påförts i syfte att plana ut slutningen västerut. Efter som bevarade lämningar endast återfanns inom två separerade och relativt begränsade ytor, gav förundersökningen inga säkra besked om de olika byggnadernas utseende. En indikation på det ges dock av fotografiet från år 1885 (figur 18).

Referenser

Ahlberg, Nils. 2005. *Stadsgrundningar och planförändringar. Svensk stadsplanering 1521–1721*. Institutionen för landskapsplanering Ultuna Uppsala. Konstvetenskapliga institutionen, Stockholms universitet. Diss. Stockholm.

Beronius-Jörpeland, Lena. 1993. *Kartusianerklostret*. Kv. Källaren, Mariefred, Södermanland. Arkeologisk undersökning. *RAÄ. UV Stockholm, Rapport 1993:53*. Stockholm.

Clemedson, Carl-Johan. 1989. *Monasterium Pacis Mariae in Gripszhelm. Jämte uppgifter om andra svenska klostres och klosterträdgårdars öden*. Sörmländska handlingar 48. Nyköping.

Gustafson, Anna-Greta. 1997. Stadsbranden. I: *Fyra stadskvarter i Mariefred. Borgmästaren, Fabrikören, Kantorn, Baderskan*. Anna-Greta Gustafson & Gustav Lundberg. Mariefreds hembygdsförening. Mariefred.

Johansson, Mikael. 2006. Keramiken från kvarteret Svalan I: *Från klostermark till hamnkvarter på 200 år. Vattugatan och kvarteret Svalan – Ca 1440-1640. Stockholms stad, Norrmalm, RAÄ 103*. Michél Carlsson & John Hedlund. Arkeologisk undersökning 1991. *Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2006:10*. Stockholm.

Johansson, Mikael. 2012. Johansson, Mikael. 2012. En jämförande analys av keramiken från Storkyrkobrinken och Mynttorget. I: *Storkyrkobrinken. Gamla Stan, Stockholm, RAÄ 103*. arkeologisk undersökning 1994-1995: SR 1310. Kerstin Söderlund, Michél Carlsson & Mikael Johansson. Arkeologisk undersökning 1994-1995. *Stockholms stadsmuseum, Kulturmiljöavdelningen. Arkeologisk rapport 2012:10*. Stockholm.

Johansson, Mikael. 2013. Husgeråd - Keramik. I: *Kvarteret Laxen i Norrköping. Bebyggelselämningar och spår efter hantverksaktiviteter från 1600-tal till 1800-tal i kvarteret Laxen*. Särskild arkeologisk undersökning inom fornlämning RAÄ 96 (stadslager) i kvarteret Laxen, Norrköpings stad och kommun, Östergötland. Mikael Bertheau. *Rapporter från Arkeologikonsult 2013:2533*. Upplands-Väsby.

Johansson, Mikael. Epost, 2015-08-24.

Lassen, Erik. 1969. *Keramik. Den europeiska keramiken från medeltiden till våra dagar*. Stockholm.

Lindh, Maria. 1996. *Kv Munkhagen 3 och Storgatan. Mariefred*. Arkeologisk förundersökning och antikvarisk kontroll. *RAÄ UV-mitt. Rapport 1996:66*. Stockholm.

Persson, Boije. 1991. *Munkhagsgatan*. Mariefred, fornlämning 21, Södermanland. Arkeologisk förundersökning, 2 etapper. *RAÄ UV-Mitt arkivrapport*. Stockholm.

Schnell, Ivar. 1970. *Mariefreds stad*. Södermanlands hembygdsförbunds sockenbeskrivning för hembygdsundervisning nr 24. Nyköping.

Westberg, Tomas. 2013. *Medeltid i Mariefred*. Djurgårdsgatan, Långgatan, Bergholmsgränd, och inom fastigheterna Munkhagen 5, Borgmästaren 4 och 7, Rådmannen 3, Köpmannen 1, 5, och 7, Garvaren 2, 3 och 5 samt Pedagogen 7. Mariefred. Strängnäs kommun, Strängnäs socken. Södermanland. *RAÄ UV Rapport 2013:109*. Stockholm.

Westlund, Per Olof. 1945. *Mariefreds och Kärnbo kyrkor*. Sörmländska kyrkor Band 65. Södermanlands hembygdsförbund. Nyköping.

www.mineralwasserkruege.homepage.t-online.de/ (2015-08-25)

Arkiv

Lantmäterimyndighetens arkiv (LMA), Arkivsök.
Akt nr 04-mar-8. Grundkarta, Mariefred, år 1799.

Mariefreds hembygdsförenings arkiv
Stadsplan över Mariefred, år 1916.

Sörmlands museums arkiv (SMA)

Situations Carta ifrån och öfver Mariefreds stad. Grundritning med vägar och tullar, år 1759.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1508

Länsstyrelsens dnr: 431-2027-2015

Tid för undersökningen: 2015-08-10 – 2015-08-14

Personal: Patrik Gustafsson Gillbrand & Lars Norberg

Belägenhet: Ekonomisk karta över Sverige 10H4g.

Upprättad av RAK. Skala 1: 10 000.

N 6571161,8 E 626657,3

Koordinatsystem: SWEREF99 TM

Höjdsystem: RH 2000

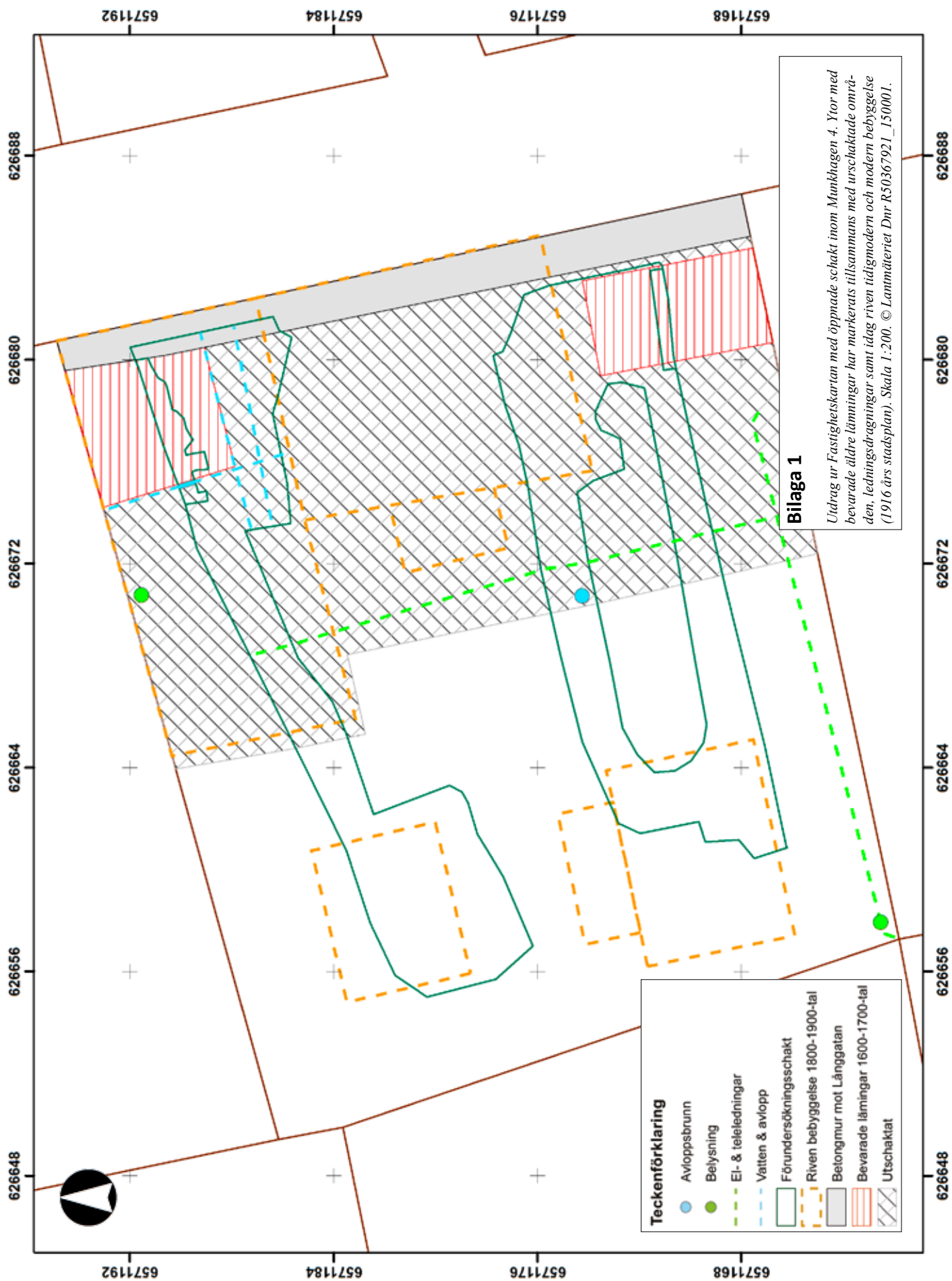
Undersökt yta: intensivt 207 m²

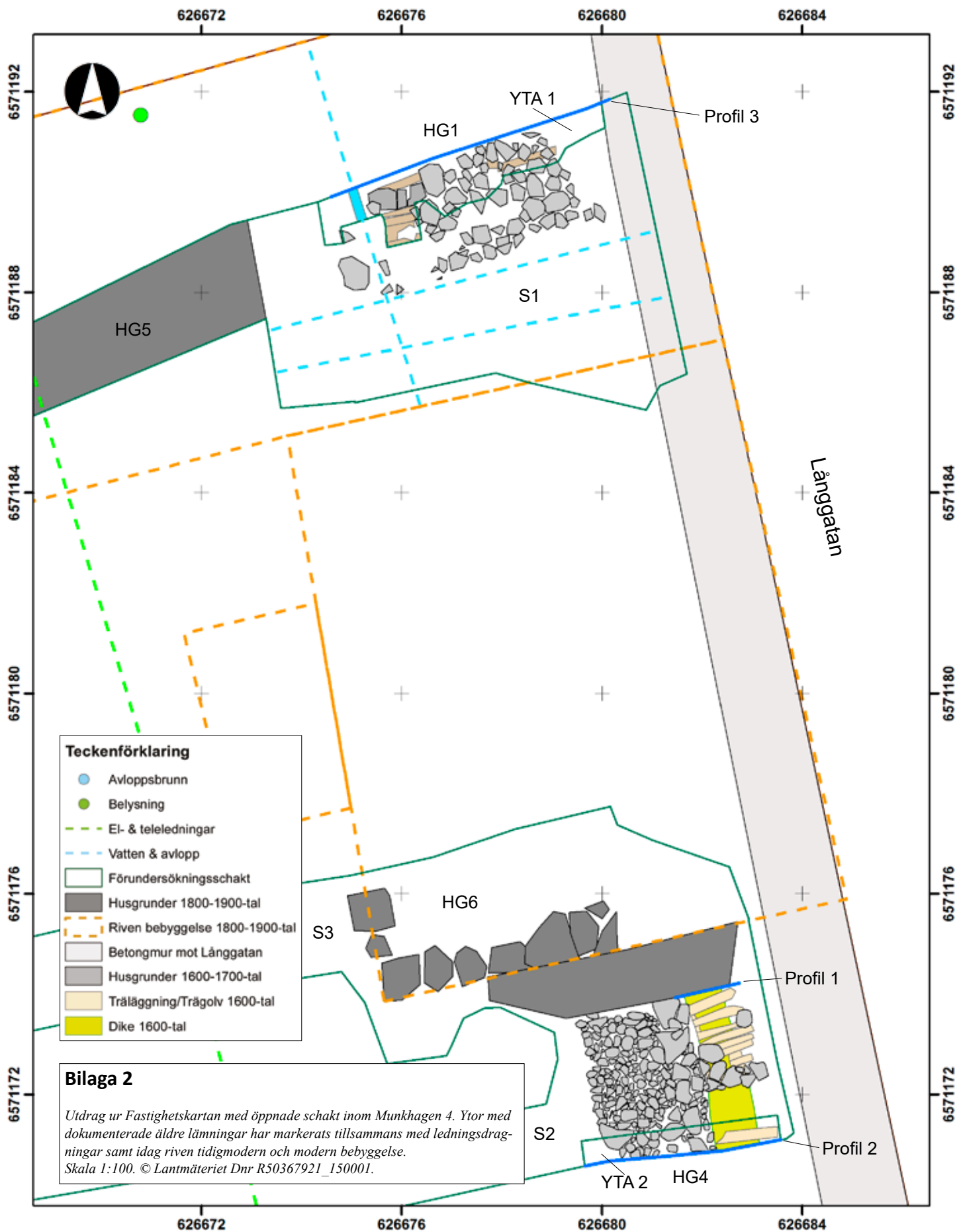
Dokumentationsmaterialet förvaras på ATA.

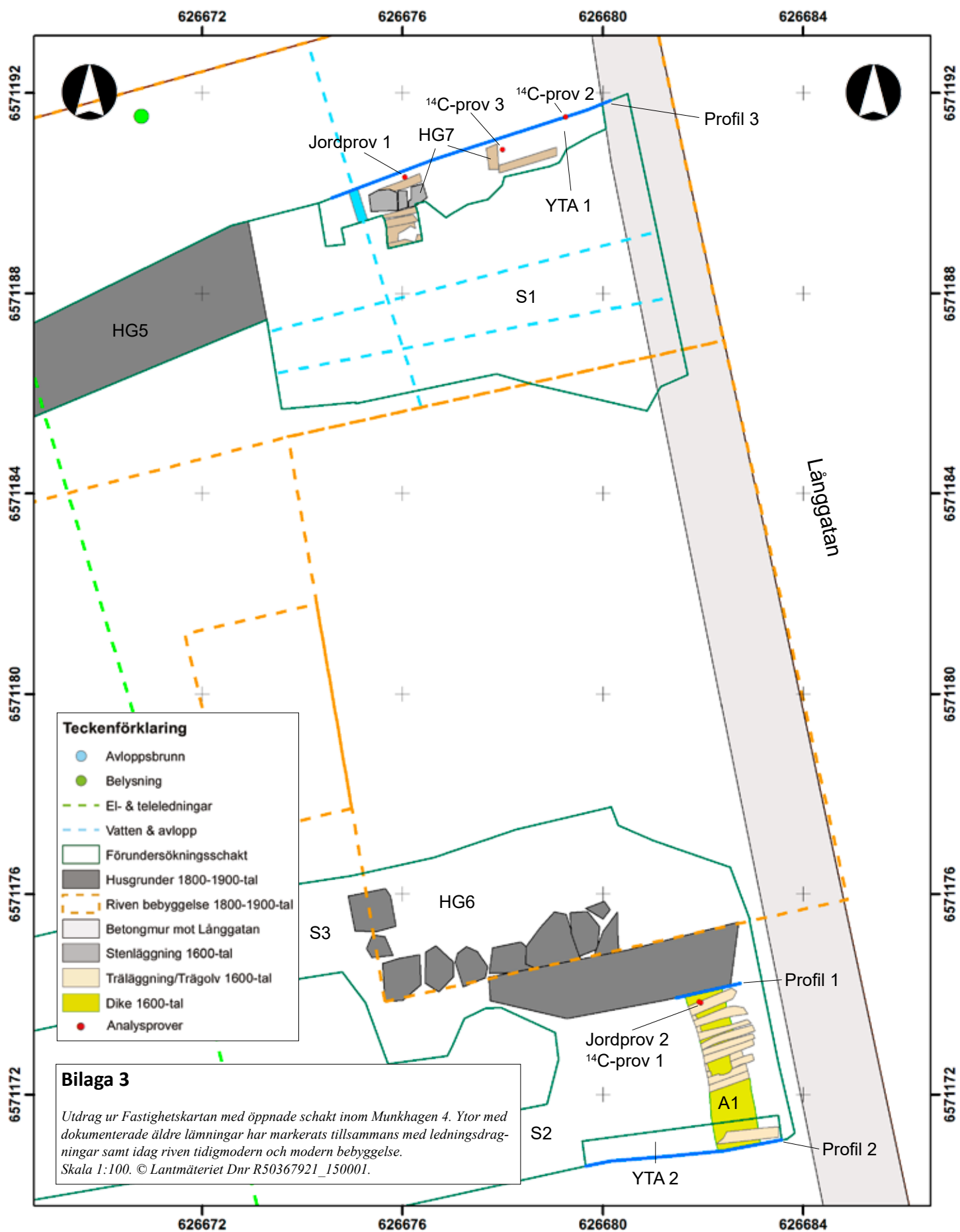
Fynd med nr 1-93 förvaras vid Sörmlands Arkeologi AB i avvaktan på fyndfördelning.

Figur 19. Gamla Konsumgården i samband med rivningen på sextiotalet (HG6). Byggnaden i bakgrunden ska troligen knytas till den påträffade betongkällaren (HG5). Bilden är tagen mot nordväst, okänd fotograf (E-K:038, Mariefreds hembygdsförenings arkiv).

Bilaga 4. ^{14}C -analys

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Göran Possnert

Besöksadress:
Ångströmlaboratoriet
Lägerhyddsvägen 1
Rum 4143

Postadress:
Box 529
751 20 Uppsala

Telefon:
018 - 471 30 59

Telefax:
018 - 55 57 36

Hemsida:
<http://www.angstrom.uu.se>

E-post:
Goran.Possnert@Angstrom.uu.se

Uppsala 2015-11-06

Lars Norberg
Sörmlands Arkeologi AB
Tideliussgatan 37, 3 tr
118 69 STOCKHOLM

Resultat av ^{14}C datering av obrända ben från Munkhagen 4, Mariefred, Södermanland.

Förbehandling av benmaterial (HCl-metoden):

1. Mekanisk rengöring av ytan (skrapning, ev. sandblästring).
2. Ultraljudstvätt i avjoniserat, urkokt vatten pH=3.
3. Krossning i mortel.
4. 0.8M HCl tillsätts, omrörning (cirka 10 °C, 30 min, karbonat bort). Löslig fraktion benämns fraktion A.
5. Olöslig fraktion tillsätts vatten, pH 3, och värms under omrörning (90 °C, 6-8 timmar). Olöslig del benämns fraktion C och löslig del benämns fraktion D. Fraktion D bör ge den mest relevanta åldern eftersom det mesta av benmaterialets organiska del ("kollagenet") återfinns här. Övriga fraktioner kan emellertid ge information om föroreningsinverkan och bör i kritiska fall dateras. Det kemiska utbytet i de olika stegen kan också ge en vägledning om dateringsresultatets pålitlighet genom att benmaterialets kemiska kvalitet därigenom kan bedömas.

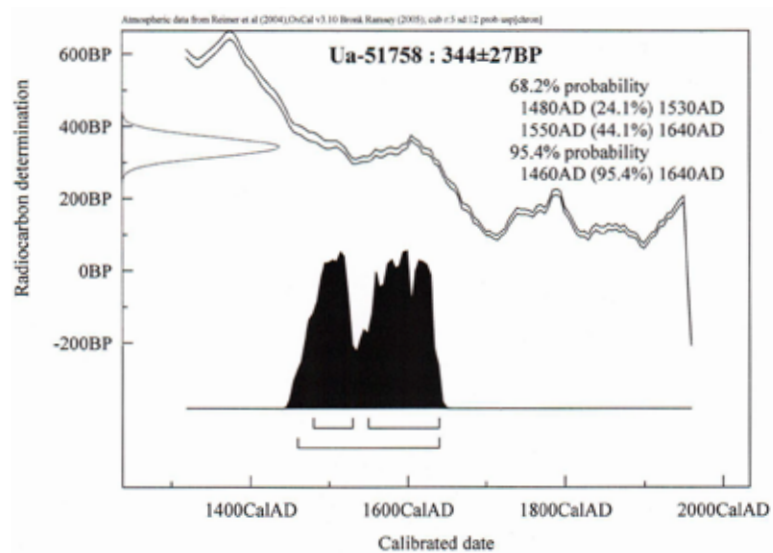
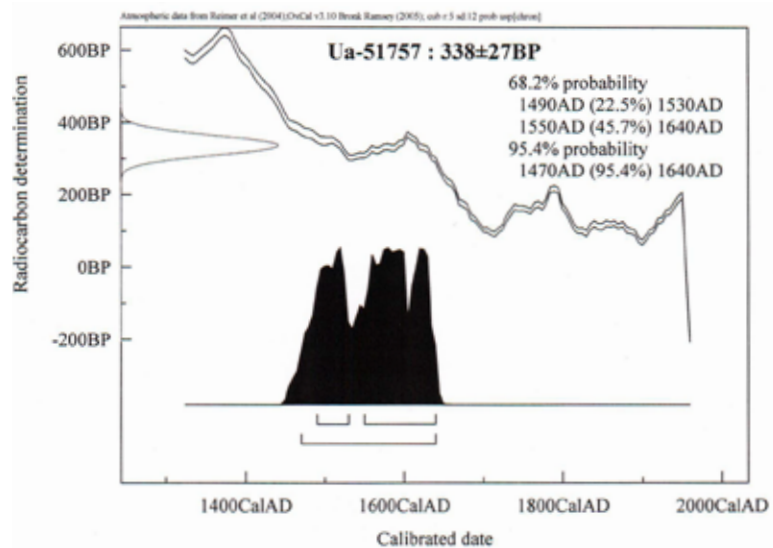
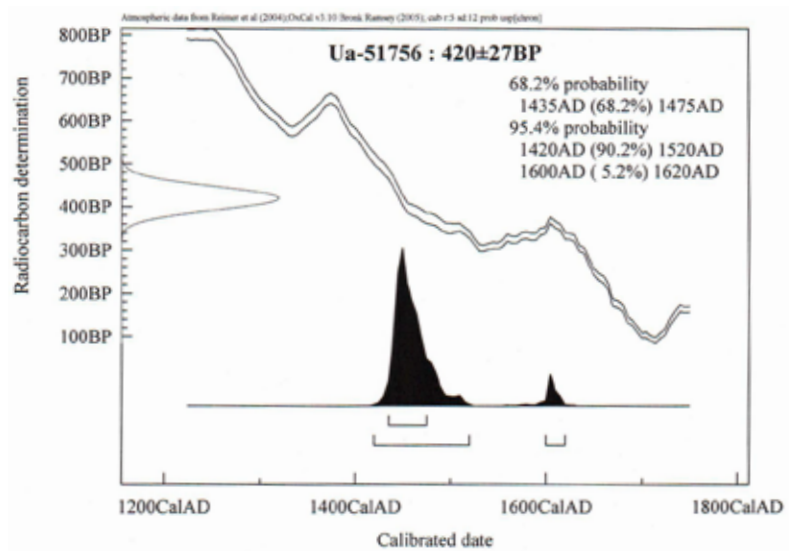
Den fraktion som ^{14}C -bestäms förbränns till CO_2 -gas som i sin tur Fe-katalytiskt grafiteras före acceleratorbestämningen. I den aktuella undersökningen har fraktionen D daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}\text{‰ VPDB}$	^{14}C age BP
Ua-51756	Prov nr 1	-22,2	420 ± 27
Ua-51757	Prov nr 2	-22,4	338 ± 27
Ua-51758	Prov nr 3	-21,9	344 ± 27

Med vänlig hälsning

Göran Possnert/ Elisabet Pettersson

5. Fyndregister

Fnr	Snr	Kontext	Sakord	Material	Datering	Vikt (g)	Gods	Del	Typ	Ornering/dekor	Ant	Ant frag	Anmärkning
1	1	L6 (HG7)	Kärl	Keramik	1550-1650	69	BII:4	Mynning	Fat	Ljust olivgrön invändig blyglasyr, cirkellinjer av vit piplera, utvändig rullstämpeledekor.	1	2	
2	1	L6 (HG7)	Kärl	Keramik	1550-1650	69	BII:4	Mynning-skuldra	Gryta	Olivgrön invändig blyglasyr, utvändiga drejrande.	1	1	Trefotsgryta?
3	1	L5 (HG7)	Kärl	Keramik	1550-1650	212	BII:4	Buk-botten	Gryta	Röd invändig blyglasyr, utvändiga drejrande.	1	12	Trefotsgryta?
4	1	L5 (HG7)	Kärl	Keramik	1550-1650	78	BII:4	Mynning	Fat	Ljusbrun invändig blyglasyr, cirkellinjer & växtmönster av piplera.	1	1	
5	1	L4 (HG7)	Kärl	Keramik	1550-1650	206	BII:4	Mynning-botten	Fat	Ljust olivgrön invändig blyglasyr, cirkellinjer & växtmönster av vit piplera, mörkgrön kant.	1	1	Trefotsgryta?
6	1	L4 (HG7)	Kärl	Keramik		22	BII:4	Buk	Gryta	Ljusbrun invändig blyglasyr, utvändiga drejrande.	1	1	
7	1	L6 (HG7)	Kärl	Keramik		19	BII:4	Skuldra	Fat	Ljust olivgrön invändig blyglasyr, cirkellinjer av vit piplera.	1	2	
8	1	L5 (HG7)	Kärl	Keramik	1550-1650	34	BII:4	Mynning	Fat	Ljusbrun invändig blyglasyr, växtmönster av vit piplera & grön glasyr, ljusgul kant.	1	2	
9	1	L5 (HG7)	Kärl	Keramik		8	BII:4	Skuldra	Fat?	Ljusbrun invändig blyglasyr med cirkellinjer av piplera.	1	1	
10	1	L6 (HG7)	Kärl	Keramik		54	BII:4	Botten	Fat	Grön invändig blyglasyr.	1	1	
11	1	L4 (HG7)	Kärl	Keramik		13	BII:4	Skuldra	Fat	Ljusbrun invändig blyglasyr, räfflad utsida.	1	1	
12	1	L4 (HG7)	Kärl	Keramik		14	BII:4	Mynning	Gryta?	Brun invändig glasyr, cirkellinje av piplera.	1	1	
13	1	L4 (HG7)	Kärl	Keramik		13	BII:4	Buk	Fat?	Olivgrön invändig blyglasyr, utvändiga drejrande.	1	3	
14	1	L4 (HG7)	Kärl	Keramik	1580-1640	2	BII:4	Mynning	Bägare?	Ljusgrön in- & utvändig glasyr, mynningsrand.	1	1	
15	1	L4 (HG7)	Kärl	Keramik	1550-1650	30	BII:4	Mynning	Fat	Ljusbrun invändig blyglasyr, cirkellinjer & växtmönster av piplera.	1	1	Sekundärbränd
16	1	L5 (HG7)	Kärl	Keramik		19	BII:4	Botten	Fat?		1	1	Hårt sekundärbränd

Fnr	Snr	Kontext	Sakord	Material	Datering	Vikt (g)	Gods	Del	Typ	Ornering/dekor	Ant	Ant frag	Anmärkning
17	1	L5 (HG7)	Kärl	Keramik		24	BII:4	Buk				3	Hårt sekundärbränd
18	1	L5 (HG7)	Kärl	Keramik		43	BII:4	Mynning	Fat		1	1	Insidan hårt sekundärbränd
19	1	L7 (Yta 1)	Kärl	Keramik	1700	11	CII	Buk	Krus	Pressat blomstermotiv, koboltblå glasyr , invändiga drejrande.	1	1	Westerwald
20	1	L6 (HG7)	Kedja	Cu-leg		6					1	1	I kedjans ände är en liten nål fästad. Del av en pincené.
21	1	L4 (HG7)	Mynt	Cu-leg	1671	7			Karl XI	Tre kronor, grip med krona.	1		1/6 öre av koppar
22	1	L4 (HG7)	Kritpipa	Keramik	1600	18		Skaft, holk		Odekorade.		4	Odekorade
23	1	L8 (HG1)	Vingtegel	Keramik	1795-1848	76		Klack	Enkupert		1		Klacken stämplad med AWK Anders von Warendorff Kalkuddens tegelbruk
24	1	L8 (HG1)	Pottkakel	Keramik		66		Kant		Oglaserat.		2	Kakelugn, ej tillvarataget.
25	1	L8 (HG1)	Golvkakel	Keramik		204				Oglaserat.	1	1	Kakelugn, tandad kant, ej tillvarataget.
26	1	L8 (HG1)	Pottkakel	Keramik		9		Kant		Grön glasyr.	1	1	Ej tillvarataget.
27	1	L8 (HG1)	Butelj	Glas		90		Botten		Grön färg.	3	3	Handblåst, ej tillvarataget.
28	1	L8 (HG1)	Fönsterglas	Glas		12				Färglöst planglas.	2	2	Modernt, ej tillvarataget.
29	1	L8 (HG1)	Glas	Glas		10		Hals		Mörkgrönt.	1	1	Apoteksflaska eller liknande, ej tillvarataget.
30	1	L8 (HG1)	Glas	Glas		34		Knopp		Mintgrön.	1	1	Hänge till lampkrona eller liknande, ej tillvarataget
31	1	L8 (HG1)	Kritpipa	Keramik		33		Skaft		Odekorade.		10	
32	1	L8 (HG1)	Fönsterglas	Glas		11				Grönt planglas.	2	2	Modernt, ej tillvarataget.
33	1	L8 (HG1)	Glas	Glas		2		Buk		Mörkgrönt.	1	1	Apoteksflaska eller liknande, ej tillvarataget.
34	1	L8 (HG1)	Ben	Ben		15		Tand				4	Tamsvin, gaitbete, ej tillvarataget.
35	1	L8 (HG1)	Ben	Ben		1		Furcula			1	1	Tamhöns , lyckoben, ej tillvarataget.
36	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1900	12	Fajans	Botten	Fat	Vit glasyr.	1	1	Ej tillvarataget.
37	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1900	7	Porslin	Mynning	Fat	Grön växtslinga.	1	1	Ej tillvarataget.
38	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700	4	Porslin	Botten	Fat	Blå växtdekor på vit botten.	1	1	Troligen kinesiskt.
39	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700	2	Porslin	Mynning	Fat	Blå dekor på vit botten.	1	1	Troligen kinesiskt.
40	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700	9	Porslin	Mynning	Fat	Blå växtdekor på vit botten.	1	1	Troligen kinesiskt.
41	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1550-1650	64	BII:4	Mynning	Fat	Ljusbrun invändig blyglasyr, cirkel- linjer & växtmönster av piplera.	1	2	
42	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik		33	BII:4	Öra - mynning	Panna	Röd invändig blyglasyr, slinga av vit piplera.	1	1	Något eroderad.
43	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700-1800	74	CII	Buk	Krus	Grå, beige, brun & brunröd utväändig glasyr, invändiga drejrande.	4	4	Selstserflaskor.

Fnr	Snr	Kontext	Sakord	Material	Datering	Vikt (g)	Gods	Del	Typ	Ornering/dekor	Ant	Ant frag	Anmärkning
44	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700-1800	7	CII	Buk	Krus	Beigebrun utvändig glasyr markerade invändiga drejrande, stämplad "Aum...".	4	4	Selsterflaska.
45	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700-1800	37	BII-4	Hank	Kanna	Rödbrun invändig glasyr.	1	1	
46	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700-1800	63	BII-4	Mynning	Fat	Ljusgrön invändig blyglasyr.	1	1	
47	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700-1800	36	BII-4	Buk	Kanna	Rödbrun invändig glasyr.	1	1	
48	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700-1800	48	BII-4	Mynning	Fat	Rödbrun invändig glasyr.	1	1	
49	1	L8 (HG1)	Kärl	Keramik	1700-1800	63	BII-4	Buk	Gryta	Ristat utvändigt vägband.	1	1	
50	1	L3 (HG8)	Kritpipa	Keramik		6		Skaft		Mörkgrön invändig glasyr.	1	2	
51	1	L3 (HG8)	Kärl	Keramik		20	BII-4	Skuldra	Fat	Odekorerade.	1	1	Hårt sekundärbränd.
52	1	L3 (HG8)	Kärl	Keramik	1550-1650	38	BII-4	Botten	Fat	Räfflad utsida.	1	1	Sekundärbränd.
53	1	L3 (HG8)	Kärl	Keramik	1550-1650	20	BII-4	Buk	Fat	Rester av brun invändig blyglasyr, cirkellinjer & mönster av piplera.	1	1	
54	1	L2 (HG8)	Kärl	Keramik	1550-1650	48	BII-4	Mynning	Skål	Brun invändig blyglasyr, cirkel- linjer av gul av piplera.	1	1	
55	2	A1	Kärl	Keramik	1550-1650	43	BII-4	Mynning	Skål	Gul invändig blyglasyr, utvändig kantlinjer på mynningen.	1	1	
56	2	A1	Kärl	Keramik	1550-1650	49	BII-4	Skuldra	Fat	Brun invändig blyglasyr, cirkel- linjer av gul av piplera, utvändig kantlinjer på mynningen.	1	1	
57	2	A1	Kärl	Keramik			BII-4	Buk	Gryta	Olivgrön invändig blyglasyr, cirkel- linjer & växtmönster av vit piplera.	3		Hårt sekundärbrända.
58	2	A1	Kärl	Keramik		15	Majolika/fajans?		Buk		1	1	
59	2	A1	Kärl	Keramik		6	BII-4	Skuldra	Skål?	Gråflammig, glansig tennglasyr	1	1	
60	2	A1	Kärl	Keramik	1700-1800	18	CII	Buk	Krus	Mörkbrun invändig blyglasyr, cirkelleband av piplera.	1	1	
61	2	A1	Kärl	Keramik	1600-1700	147	BII-4	Botten	Skål	Beige utvändig glasyr, utvändig kant- linjer, markerade invändiga drejrande.	2	2	Selsterflaska.
62	2	A1	Kärl	Keramik	1600-1700	52	BII-4	Fot	Gryta	Gul respektive rödbrun invändig blyglasyr.	1	1	Fot till trefotsgryta.
63	2	A1	Kärl	Keramik	1600-1700	33	BII-4	Mynning	Fat	Heltäckande vit engobe, växtmönster i grönt & brunt.	1	1	
64	2	A1	Kritpipa	Keramik	1600-1700	7		Skaft, huvud			2	2	
65	2	L6 (HG4)	Gaffel	Komposit	1700	34		Skaft, blad			1	1	Gaffel, handtag av ben, blad av järn.

Fnr	Snr	Kontext	Sakord	Material	Datering	Vikt (g)	Gods	Del	Typ	Ornering/dekor	Ant	Ant frag	Anmärkning
66	2	L6 (HG4)	Kniv	Fe		11		Blad & tånge			1	1	
67	2	L6 (HG4)	Yxa	Fe	1700	1134					1	1	Arbetsyxa.
68	2	L6 (HG4)	Horn	Horn		39					1	1	Helt horn av råbock med rosenkrans.
69	2	L6 (HG4)	Kam	Cu-leg		3					1	1	Enkelkam.
70	2	L5 (HG4)	Sänke	Keramik		49					1	1	Avlångt nåtsänke med två hål.
71	2	L5 (HG4)	Sänke	Keramik		59					1	1	Avlångt nåtsänke med två hål.
72	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik	1700-1800	121	CII	Buk	Krus	Beigebrun utvändig glasyr, markerade invändiga drejrande.	1	1	Selstserflaska.
73	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik	1700-1800	16	CII	Lock?	Krus	Vit utvändig glasyr, markerade invändiga drejrande.	1	1	Selstserkärl
74	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik	1700	2	CII	Buk	Krus	Pressat blomstermotiv, koboltblå glasyr	1	1	Westervald.
75	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik			Fajans	Mynning	Fat	Vit med ut- & invändig blyglasyr,	1	1	
76	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik		2	Fajans			blå växtdekor på vit botten.	2	2	
77	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik	1600-1700	49	BII-4	Buk	Gryta	Grön blyglasyr.	1	7	Trefotsgryta?
78	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik	1600	10	BII-4	Buk	Fat	Gul heltäckande engobe med rödbrunt växtmönster.	1	1	
79	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik	1600	30	BII-4	Mynning	Gryta	Rester av gul utvändig glasyr, rödbrun invändig blyglasyr.	1	1	
80	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik		12	BII-4	Lock?		Räfflad kant.	1	1	
81	2	L5 (HG4)	Kärl	Keramik	1600-1700	77	BII-4	Skaft	Gryta	Kort ände med vulst.	1	1	Rörskaft till trefotsgryta.
82	2	L5 (HG4)	Bryne	Skiffer		16					1	1	Del
83	2	A1	Kärl	Keramik	1560-1660	106	Majolika	Botten	Fat	Blåvit schackrutsmönstrad tenn-glaserad insida, blyglaserad utsida, schackbord decor.	1	1	
84	2	L7 (HG4)	Bryne	Sandsten		135							
85	2	L6 (HG4)	Spänne	Cu-leg/Fe	1700	49					1	1	Skospänne.
86	1	HG2	Mynt	Cu-leg	1953	2					1		Gustav VI Adolf, 2 öre.
87	2	L7 (HG4)	Vingtegel	Keramik	1795-1848	67		Klack	Enkupigt		1	1	Klacken stämplad med AWK, Anders von Warendorff, Kalkuddens tegelbruk
88	1	L2 (HG8)	Årderbill	Fe	1600	1151		Blad			1		Spadformigt blad, vikt holk.
89	1	L3 (HG8)	Spett/hacka	Fe	1600	170		Blad			1		Spetsig något böjt järn. fyrkantigt tvärsnitt.
90	1	L3 (HG8)	Spett	Fe	1600	206		Blad			1		Spetsig järn, runt tvärsnitt & holk.
91	1	L3 (HG8)	Hästska	Fe	1600	319					1		
92	1	L3 (HG8)	Hästska	Fe	1600	149					1		
93	1	L3 (HG8)	Handtag	Fe	1600	145					1		Kisthandtag?

Konserveringsrapporter över föremål från Munkhagen 4, Mariefred sn. RAÄ 21:1

Max Jahrehorn
Rapport januari 2016
K15-101
OXIDER AB

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning.....	2
Mål.....	2
Syfte.....	2
Metod.....	2
Föremålsstatus.....	2
Konservering.....	2
Konserveringsrapporter.....	3

Omslagsbild: Årderbill, f.nr 88.

Inledning

Materialet kommer från Munkhagen 4, Mariefred sn. RAÄ 21:1.
Föremålen består av järn, ben samt cu-legeringar

Sammanlagt består fynden av 3 fyndposter.

Oxider AB har fått uppdraget att utföra konserveringsarbetet. Följande rapport avser arbetets utförande.

Mål

- Dokumentation av de olika föremålen
- Konservering av materialet
- Dokumentation av uppdraget

Syfte

Det övergripande syftet med konserveringsarbetet är att säkra materialet från fortsatt nedbrytning. Föreningar avlägsnas tills nivån för ursprunglig yta nås.

Metod

Varje föremål bedöms individuellt med fokus på läsbarhet och korrosionsgrad. För att säkerställa informationen innan konservering fotograferas materialet och detaljbilder tas på speciella eller komplicerade delar. Konserveringsmetoden väljs efter objektens status samt efter de föreningar som vidhäftat dess ytor. Metoden skall vara skonsam mot föremålen.

Föremålsstatus

Föreningarna och korrosionsprodukterna varierar i materialet, allt från tunt sittande jord till extremt hårda produkter. I många fall är ytorna svåravlästa på grund av krustbildningar.

Konservering

Föreningar och korrosionsprodukter varierar över föremålens ytor, ibland tunt men även som tjocka hårda föreningar. I några fall fanns täta, höga krustor. Konserveringsmetoden valdes efter varje enskilt föremål, efter dess specifika status och nedbrytningsgrad.

Målet med konserveringen var att avlägsna föreningar på ett sådant sätt att nivån nåddes till ursprunglig yta om möjligt. Arbetet fram dit var att tillföra så lite kemikalier som möjligt, i kombination med mekanisk rengöring.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K15-101

Ort/Anläggning: Munkhagen 4, Mariefred sn. RAÄ 21:1

Fynd nr:

Kons nr: 21

Kontaktperson: Lars Norberg, Sörmlands Arkeologi AB

Datum in: 2015-09-29

Datum ut: 2016-02-01

Föremål: Mynt

Material: Cu-legering

Antal: 1

Mått:

Vikt in: 6,29g **Vikt ut:** 6,27g

Foto: Ja

Behandling:

Myntet är lätt förorenat men kraftigt korroderat. Svaga detaljer av präglingen är synlig, som vilar i ett instabilt skikt av koppar(II)klorid. Troligen som en tunnare skorpa.

Myntet före konservering.

Mekanisk rengöring under mikroskop med dentalverktyg och trästicka samt mjuk pensel, för att avlägsna hårdare föroreningar. För att nå något djupare så rengörs ytorna lätt med EDTA-diNa 1,5% samt följande urlakning i varmt avjoniserat vatten i flera bad.

Dehydrering i 95%-ig etanol med följande kontrollerad torkning. Behandling med BTA 3% i etanol, lufttorkning. Ytorna skyddas med Inkralack 3% i toluen samt lufttorkas.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K15-101

Myntet efter konservering.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K15-101

Ort/Anläggning: Munkhagen 4, Mariefred sn. RAÄ 21:1**Fynd nr:****Kontaktperson:** Lars Norberg, Sörmlands Arkeologi AB**Kons nr:** 65**Datum in:** 2015-09-29**Datum ut:** 2016-02-01**Föremål:** Gaffel**Material:** Järn, ben**Antal:** 1**Mått:****Vikt in:** 33,09g **Vikt ut:** 28,07g**Foto:** Ja**Behandling:**

Gaffelns järn är relativt hårt korroderat och dess ena spets saknas. Ytorna täcks av föroreningar och i dessa finns en mängd krustor, av varierande storlek. Inslag av mindre sandkorn noteras. Dess handtag löper hela vägen mellan de två benskivorna som hålls fast med tre nitar av järn. Benet är svagt vittrat och på dess ena sida finns en något större skada på dess ytskikt, motsvarande sida har en spricka.

Gaffeln före konservering.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K15-101

Gaffeln bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Efter denna grövre rengöring så blästrades ytorna av järn med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas.

Gaffelns spets med skaft urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. Medan metallen mellan benskivorna fick en något kortare behandling med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 9. NaOH avlägsnas ur föremålet genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas. För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blästras järn ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrolpasta som penslas över järn ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform. Benskivorna ges ett tunt ytskydd av en pasta med MCW/bivax.

Gaffeln efter konservering.

Hanteras varsamt, gaffelns spets är ömtålig.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K15-101

Ort/Anläggning: Munkhagen 4, Mariefred sn. RAÄ 21:1**Fynd nr:****Kontaktperson:** Lars Norberg, Sörmlands Arkeologi AB**Kons nr:** 88**Datum in:** 2015-09-29**Datum ut:** 2016-02-01**Föremål:** Årderbill**Material:** Järn**Antal:** 1**Mått:****Vikt in:** 1159,89g **Vikt ut:** 973,85g**Foto:** Ja**Behandling:**

Delen är helt innesluten i tjockare lager av korrosionsprodukter, av en karaktär som är mycket hård. Bland produkterna finns inslag av stenar. Flera krustor är synligt på ytorna och ett par större finns på dess fäste och bladets undersida, föremålets yttre form är hyggligt läsbar.

Föremålet innan behandling.

Pilarna markerar områden med höga och kraftiga krustbildningar.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K15-101

Redskapet bearbetades under mikroskop med skalpell och dentalverktyg. Efter denna grövre rengöring så blästrades ytorna med aluminiumoxid, där korrosionsprodukter av hårdare och tätare karaktär avlägsnas. Föremålet urlakades med natriumhydroxid (NaOH) kring en nivå av pH 11, till dess att kloridhalten är obefintlig i lakvätskan. NaOH avlägsnas ur delen genom lakning i ljummet avjoniserat vatten. Vidare dehydrering med 95%-ig etanol samt torkas.

För att avlägsna och jämna ytorna ytterligare från föroreningar, blästras ytorna återigen, då med glaspärlor. Dehydrering i etanol samt en kontrollerad torkning. Behandlingen avslutas med att en ytbehandling läggs i form av Dinitrolpasta som penslas över ytorna, senare appliceras mikrokristallint vax i pastaform.

Pilarna markerar lägre krutor innehållande petrifierat trä, med en horisontell fiberriktning

Föremålet innan slutbehandling och ytskydd.

Konserveringsrapport

MJ

Rapport id: K15-101

Föremålet efter konservering.

OXIDER

Avlägsna - Skydda - Bevara

OXIDER AB
Box 980
39129 Kalmar

www.oxider.se

Telefon: 0722 47 58 58

E-post: max.jahrehorn@oxider.se

ARKEOBOTANISK ANALYS

Analys av växtmakrofossil inom Mariefred 21:1, Mariefred stad,
Strängnäs kommun, Södermanlands län

Beställare: Sörmlands Arkeologi AB

STEFAN GUSTAFSSON

ARKEOLOGIKONSULT
Optimusvägen 14
194 34 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41

www.arkeologikonsult.se

OMSLAGSBILD: Havtorn. Foto Stefan Gustafsson.

© Arkeologikonsult 2015

Bakgrund och syfte

På uppdrag av Sörmlands Arkeologi AB har Arkeologikonsult utfört en arkeobotanisk analys av två jordprover från Mariefred. Jordproverna samlades in i samband med en arkeologisk undersökning inom fornlämning Mariefred 21:1 i Mariefred stad, Strängnäs kommun, Södermanlands län. Proverna kom från två kontext; en äldre markyta och ett dike utmed en gata. Syftet med analysen var att jämföra miljöerna och extrahera information om markanvändning.

Metod

Proverna samlades in av personal från Sörmlands Arkeologi i samband med undersökningen. Volymen på proverna var 1,5 liter. Proverna vattensållades av Arkeologikonsult och det använda sållet hade en maskstorlek av 250 µm (för mer ingående metodbeskrivning se Wasylikowa 1986). Det sållande materialet undersöktes i blött tillstånd. Fröerna artbestämdes under mikroskop med en förstoring av 4 till 100 gånger med hjälp av referenslitteratur och referenssamling (Berggren 1969 & 1981; Digital Seed Atlas; Jacomet 2006; Korsmo 1981 m.fl.)

Resultat

Prov 1

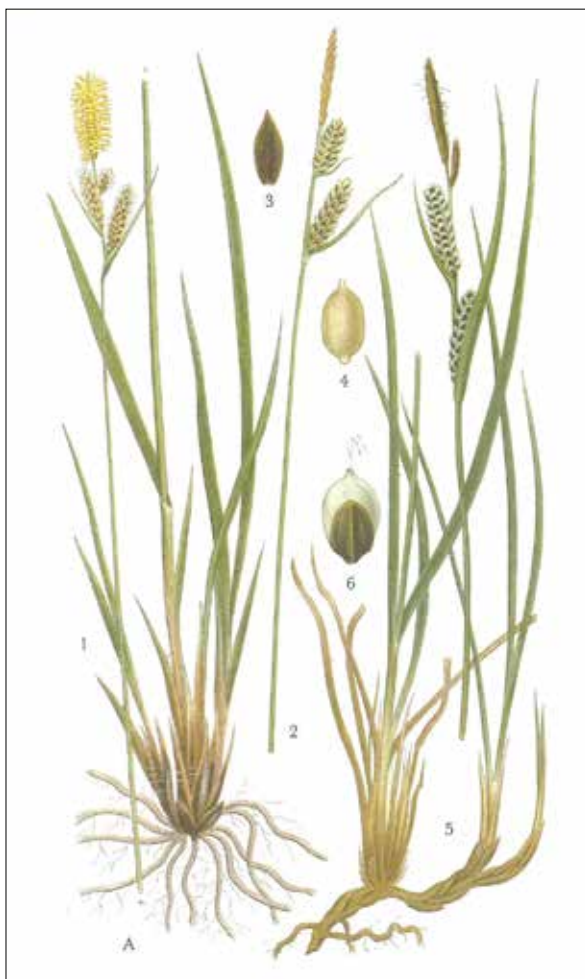
Provet bestod av lera uppblandat med grus. Det fanns fragment av tegel, kol och obrända ben men ingen växtmakrofossil. Det fanns överhuvudtaget inga nedbrytbara material i provet (som trärester, strå och växtfibrer etc.). Uppenbarligen har lagret varit så syresatt att den biologiska nedbrytningen varit relativt omfattande. Det går därför inte säga något om markanvändning och miljö utifrån provets arkeobotaniska innehåll.

Figur 1. Starr. Foto Stefan Gustafsson.

Prov 2

Provet bestod av kulturland med hög organisk halt som togs ur ett dike utmed en stenlagd gata. Det fanns gott om frö i provet som representerar vegetationen vid tiden för dikets användande. Inte föga förvånande var miljön fuktig och näringsrik. Starr dominerar kraftigt och finns representerad med flera olika arter (figur 1 och 2). Starr tillhör halvgräs och det finns en rad olika arter, men generellt är att de uppträder på fuktig mark såsom kärr, stränder, dikesrenas, våtängar etc. I ungefär samma miljö trivs även kaveln och tåg som också var välrepresenterat i fyndmaterialet. Andmat förekom inte med så många fröer men visar att det stått vatten i diket då det är en vattenväxt. Förutom att diket varit vattenfyllt, åtminstone periodvis har det varit rejält näringsrikt. Dynga från djuren som gick på gatan har ansamlats i diket och bildar en god växtmiljö för bland annat svinmålla, våtarv, fingerört, nässlor, tiggarranunkel, tåg och hallon.

Figur 2. Starr.

Figur 3. Vildpersilja. Foto Stefan Gustafsson.

Ett fynd som inte alls passar in i den här miljön var ett frö från grässtjärnblomma. Arten trivs på torra backar och berghällar. Det går dock inte att dra några vidare slutsatser kring endast ett frö. Ytterligare en art var representerad med endast ett frö och det var paddfot. Denna föredrar kväverik ruderratmark som gårdar, vägkanter och rabatter.

Ett annat fynd som i och för sig trivs på näringsrik mullmark men som inte direkt är knuten till fuktighet är vildpersilja (figur 3). Den är intressant ur flera perspektiv men inte minst för risken att förväxla den med den kultiverade persiljan. Vildpersilja är giftig med sitt innehåll av alkaloider och det räcker med en relativt liten mängd för att orsaka

Provnr	Art	Latin	Antal
2	Starr	<i>Carex spp.</i>	ca 1600
	Svinmålla	<i>Chenopodium album</i>	361
	Tåg	<i>Juncus spp.</i>	26
	Nässla	<i>Urtica dioica</i>	22
	Tiggarranunkel	<i>Ranunculus sceleratus</i>	17
	Vildpersilja	<i>Aethusa cynapium</i>	17
	Kaveldun	<i>Typha latifolia</i>	12
	Fingerört	<i>Potentilla spp.</i>	6
	Våtarv	<i>Stellaria media</i>	6
	Havtorn	<i>Hippophaë rhamnoides</i>	6
	Andmat	<i>Lemna minor</i>	4
	Paddfot	<i>Asperugo procumbens</i>	2
	Hallon	<i>Rubus idaeus</i>	2
	Grässtjärnblomma	<i>Stellaria graminea</i>	1

Tabell 1. Analysresultat prov 2.

allvarlig förgiftning. Med tanke på stadsmiljön så borde det finnas trädgårdsodlingar i närheten och vildpersiljan är inte en art som man vill ha in i sin kryddträdgård.

Ytterligare ett fynd som inte riktigt passar in i miljön är havtorn (figur 4). Växten är knuten till kusten men bären kan samlas in och ätas medan blad och unga skott kan användas till färgning.

Figur 4. Havtorn. Foto Stefan Gustafsson.

Litteratur

BERGGREN, G. 1969. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 2: Cyperaceae. Swedish natural Science Research Council, Stockholm.

BERGGREN, G. 1981. *Atlas of seeds and small fruits of Northwest-European plant species with morphological descriptions*. Part 3: Salicaceae–Cruciferae. Swedish Museum of natural History, Stockholm.

Digital Seed Atlas of the Netherlands: <http://seeds.eldoc.ub.rug.nl/?pLanguage=en>

JACOMET, S. 2006. *Identification of cereal remains from archaeological sites*. Archaeobotany Lab, IPAS, Basel University. Opublicerat kompendium.

WASYLIKOWA, K. 1986. Analysis of fossil fruits and seeds. In Berglund (ed). *Handbook of Holocene Palaeoecology*. John Wiley & Sons Ltd.

Bilaga 8. Fotodokumentation

Del av schakt 2 & 3 fotograferat mot sydost. Centralt i bilden syns den kraftiga grunden till HG6, det vill säga den så kallade Konsumgården. Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Profil 2 fotograferad mot söder. I sektionen syns diket (A1) markerat med röd pil och delar av HG4. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Den norra delen av diket (A1) fotograferat i lod. Notera den delvis bevarade träläggningen. Till vänster syns delar av betongsulan till HG6. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Del av Yta 2 fotograferad mot söder. Notera det svårt brända plankgolvet och den eldskadade kalkstensläggningen (HG7). Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Del av en kam av kopparlegering (F69). Foto: Lars Norberg 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

Skospänne av kopparlegering med fästansordning i form av en järnring och en förmltnad läderrem (F85). Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2015, Sörmlands Arkeologi AB.

